

Ala-asteen oppilaiden päihteidenkäyttö Vantaalla

Sosiaalialan koulutusohjelma,
sosionomi
Opinnäytetyö
kevät 2010

Mia Niemelä 0603048

Koulutusohjelma	Suuntautumisvaihtoehto	
Sosiaaliala	Sosionomi	
Tekijä/Tekijät		
Niemelä, Mia		
Työn nimi		
Ala-asteen oppilaiden päihteidenkäyttö Vantaalla		
Työn laji	Aika	Sivumäärä
Opinnäytetyö	Kevät 2010	38
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää Vantaan 6.-luokkalaisten tämän hetkistä päihteidenkäyttöä. Tutkimus on tehty yhteistyössä Vantaan kaupungin ehkäisevän päihdetyön yksikön kanssa, erityisesti Vantaa Välittää -hankkeen kanssa. Vantaalla on 36 koulua, joissa opiskelee 6.-luokkalaista. Kaikista Vantaan kouluista yhdeksän lähti mukaan tutkimukseen. Kysely toteutettiin toukokuussa 2009, juuri ennen kuudennen luokan loppumista.</p> <p>Tutkimus on tehty kvantitatiivisesti, eli se on tilastollinen tutkimus. Aineistonkeruussa käytettiin Webropol-kyselyä Internetissä sekä paperiversiona. Vastauksia saatiin yhteensä 521 kappaletta. Kyselylomakkeet pohjautuivat Vantaan kaupungin ehkäisevän päihdetyön yksikön käyttämiin kysymyksiin Vantaa Välittää -hankkeessa, ja ne suunniteltiin koskettamaan ala-asteikäisiä oppilaita.</p> <p>Kyselyyn vastasi 270 tyttöä ja 251 poikaa. Vastaajista 390:en henkilön kotona oli puhuttu ainakin jonkin verran päihteisiin liittyvistä asioista, kun taas 132 oppilaan kotona ei ollut aiheesta puhuttu lainkaan. 154 oppilaalle oli tarjottu tupakkaa ja 103 oppilasta olikin sitä kokeillut. Suurin osa ensimmäisistä tupakkakokeiluista tapahtui 5.-6. -luokilla. Vastaajista 301 oppilasta oli maistanut alkoholia, mutta humalassa heistä oli kuitenkin ollut vain 36 henkilöä.</p> <p>Tutkimuksen mukaan vanhempien tupakoinnilla on suuri merkitys lapsen tupakoinnin aloittamiseen, jos molemmat vanhemmista polttavat tupakkaa. Lapsista joiden molemmat vanhemmat tupakoivat 55,5 prosenttia oli maistanut tupakkatuotteita. Tupakoinnin ja alkoholin kokeilemiseen vaikuttavat tutkimuksen mukaan lisäksi muun muassa ystävien ikä, koulujen luokkajaot sekä se, kuinka moni vastaajan ystävistä on tuotteita käyttänyt. Sukupuolella ei näytä olevan vaikutusta kokeilun aloittamiseen.</p>		
Avainsanat		
päihteidenkäyttö, päihdevalistus, varhaisnuoret		

Degree Programme in		Degree	
Social Services		Bachelor of Social Services	
Author/Authors			
Niemelä, Mia			
Title			
Use of the Most Common Intoxicants in the Sixth Grade			
Type of Work	Date	Pages	
Final Project	Spring 2010	43	
<p>ABSTRACT</p> <p>The main purpose of this final project was to examine the use of the most common intoxicants in the sixth grade. The study was carried out together with the unit of preventive work against substance abuse in Vantaa, especially with the Vantaa Välittää (Vantaa Cares) project. In Vantaa, there are 36 primary schools with sixth graders. Nine schools were interested in taking part in this study. Enquiries were carried out in May 2009, before the graduation ceremony.</p> <p>The final project was a quantitative, statistical study. The data was collected by using Webropol-enquiry on the Internet, and a paper version was also in use. The study yielded 521 entries. The enquiries were based on the questions that Vantaa had used in the Vantaa Välittää project, and they were modified to suit sixth graders.</p> <p>As many as, 270 girls and 251 boys answered the enquiry. In the homes of 390 pupils parents had talked about intoxicants at least at some level. In the homes of 132 pupils the subject was ignored. 154 pupils told that they had been offered tobacco and 103 of them had tasted it. Most of the first alcohol-oriented experiences happened in the fifth and sixth grades. 301 had tasted alcohol, but only 36 said that they had been drunk.</p> <p>According to the study, if both parents smoked, it affected notably children´s smoking. 55,5 percent of sixth graders, whose both parents smoked, had tasted tobacco products. The age of friends and friends´ experiences of the intoxicants were of the essence when it came to tasting alcohol and tobacco. Also the structure of the school, whether there were classes from the first to the sixth, the sixth to the ninth or the first to the ninth grade, made a difference. However, gender did not matter remarkably.</p>			
Keywords			
intoxicant, drug education, teenagers			

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LÄHTÖKOHDAT	1
2.1 Tausta	1
2.2 Tarve	2
2.3 Tavoite	2
2.4 Reunaehdot	2
3 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ	3
4 AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA	3
4.1 Vantaa Välittää –hankkeen Internetkysely (2007 ja 2008)	4
4.2 Stakesin tutkimus	5
4.3 Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimus	6
5 YLEISTÄ PÄIHTEISTÄ	7
5.1 Mitä ovat päihteet?	7
5.2 Miten päihteet vaikuttavat?	8
5.3 Miksi päihteitä käytetään?	8
6 AIKUISTEN VASTUU	9
6.1 Rajat ja rakkaus tärkeitä	9
6.2 Käyttöön puuttuminen	9
6.3 Miksi käyttö ei aina lopu kokeiluun?	10
6.4 Käytön tunnistaminen	10
7 PÄIHDEKASVATUS	11
8 NUORUUS ELÄMÄNVAIHEENA	12
9 TUPAKOINTI	13
9.1 Tupakoinnin oppiminen	13
9.2 Tupakoinnin vaikutus koululaisen terveyteen ja kuntoon	14
9.3 Tupakoinnin aloittamisen 5 tärkeintä riskitekijää	14
10 ALKOHOLINKÄYTTÖ SUOMESSA	15
11 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	16
11.1 Tutkimuskysymykset	16
11.2 Toimintasuunnitelma	17
11.3 Tutkimuksen toteuttaminen	17
12 TUTKIMUKSEN TULOKSET	18
12.1 Taustatekijöitä	19

12.2 Tupakkakokeilut	20
12.3 Alkoholikokeilut	21
12.4 Taustatietojen merkitykset	22
13 JOHTOPÄÄTÖKSET	27
14 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	32
15 POHDINTA	34
LÄHTEET	37
LIITTEET	Kysymyslomake

1 JOHDANTO

Nuorten päihteidenkäyttö on ollut ongelmallista jo usean vuosikymmenen ajan, eikä muutosta parempaan ole suuremmin ollut havaittavissa. Välillä käyttö on ollut tilastojen mukaan hieman laskussa, mutta pian päihteidenkäyttö on taas lähtenyt kasvuun nuorten keskuudessa. (Hallman, Kannas, Tynjälä 1992: 14.) Suomalaiset nuoret ovat tupakanpoltossa ja alkoholin käytössä lähellä Euroopan kärkeä, mikä kertoo asian vakavuudesta (Metso – Ahlström – Huhtanen – Leppänen – Pietilä 2009: 38 -39). Nuorten päihteidenkäyttö vaikuttaa olevan jatkuvasti ajankohtainen aihe, ja se onkin tärkeä puheenaihe nuorten hyvinvoinnin kannalta.

Päihdevalistus kohdistetaan yleensä yläasteen oppilaille, etenkin kahdeksaluokkalaisille. Tällöin päihteidenkäyttö on usein kuitenkin jo jatkuvaa, joten valistus olisi hyödyllistä aloittaa jo aiemmin. Olisi tärkeää tietää, milloin päihteidenkäyttö aloitetaan, ja missä iässä se alkaa säännöllistyä. Olisiko päihteistä puhuminen ja valistaminen hyvä aloittaa jo ala-asteella, vai onko se liian varhaista? Tämän opinnäytetyön tavoitteena on vastata edelliseen kysymykseen ja selvittää, millainen on ala-asteiden oppilaiden päihteidenkäyttö tilanne Vantaalla keväällä 2009.

Olen työskennellyt kolme vuotta Helsingissä nuorisotyöntekijänä ja huomannut, kuinka yllättävän monet ala-asteikäiset lapset käyttävät jo päihteitä, etenkin tupakkaa ja alkoholia. Tästä syystä minusta oli ajankohtaista, mielenkiintoista ja hyödyllistä tutkia kyseistä asiaa. Myös Vantaan kaupungin ehkäisevän päihdetyön yksikön työntekijöiden mielestä tutkimus on hyödyllinen, joten se on myös työelämälähtöinen aihe.

2 LÄHTÖKOHDAT

2.1 Tausta

Lähtiessäni pohtimaan opinnäytetyöni aihetta halusin aiheen käsittelevän jossakin muodossa päihteidenkäyttöä ja nuorisoa. En halunnut tutkia päihteidenkäyttöä yläasteikäisten kannalta, sillä uskoin sellaista tutkimusmateriaalia olevan jo paljon. Minulla oli käsitys, että ala-asteikäisiltä kysytään yläasteikäisiä harvemmin päihteisiin liittyvistä asioista, joten päätin hankkia asiantuntevaa apua kyseisen tiedon varmistamiseen. Ajattelin

tutkia yhden kaupungin kouluja rajatakseni aluetta, ja päädyin omaan kotikaupunkiini Vantaaseen. Olin alusta saakka yhteydessä Vantaan kaupungin ehkäisevään päihdetyöyksikköön.

2.2 Tarve

Keskustelin Vantaan ehkäisevän päihdetyöyksikön työntekijöiden kanssa ja kysyin, olisiko tämänkaltaisen opinnäytetyön teosta hyötyä heidän yksikölleen. Yksikön työntekijät olivat mielissään aiheesta ja sanoivat sen todella tulevan tarpeeseen. Aloitin yhteistyön heidän kanssaan ja erityisesti Vantaa Välittää -hankkeen kanssa. Hanke on osa päihdetyöyksikköä. He suunnittelivat käyttävänsä tietoja hyväkseen alueellisissa vanhempainilloissa ja kertoivat, että koulut ottaisivat varmasti myös mielellään vastaan koosteita omien oppilaidensa päihteidenkäytöstä.

2.3 Tavoite

Tavoitteenani on saada kattava kuva päihteidenkäytöstä koko ala-asteen aikana. Nuorten päihteidenkäyttö on jatkuvasti ajankohtainen aihe, mutta yleensä tutkimukset käsittelevät yläaste-ikäisiä oppilaita. Haluan siis opinnäytetyöni avulla saada kokonaiskuvan hieman nuoremmista oppilaista. Tarkoituksena on pelkkien kokeilujen lisäksi saada tietoon aktiivisten päihteidenkäyttäjien määrät sekä alkoholin että tupakanpolton osalta. Lisäksi pyrkimyksenä on saada selville alkoholinkäytön syitä. Tavoitteena on saada selville eri taustatekijöiden merkitystä, esimerkiksi vanhempien tupakoinnin vaikutusta lapsen tupakointiin sekä sukupuolen vaikutusta alkoholinkäytön varhaiseen aloittamiseen.

2.4 Reunaehdot

Rajasin työni käsittelemään vain Vantaan koulujen oppilaita, sillä näin sain tutkimukseleni selkeästi rajatun alueen, ja pystyin ottamaan yhteyttä kaikkiin alueen kouluihin. Halusin opinnäytetyöni kattavan koko ala-asteajan, joten siksi valitsin haastateltaviksi 6.-luokkalaiset ja ajankohdaksi 6.-luokan viimeiset viikot. Näin kysely käsitti koko ala-asteajan, ja tutkimusajanjaksoon kuuluivat myös viimeiset kriittiset juhlapäivät, kuten vappu ja pääsiäinen. Päätin opinnäytetyöni tutkivan vain alkoholin- ja tupakkatuotteidenkäyttöä sekä niihin mahdollisesti vaikuttavia taustatekijöitä, jotta työstä ei tulisi liian laaja. Ajattelin myös, etteivät huumausaineet ja muut päihdyttävät aineet olisi yhtä laajalle levinneitä ja ajankohtaisia aiheita vielä ala-asteaikoina tupakkaan ja alkoholiin

verrattuina. Alkoholin kokeilemisessa halusin tehdä selvän eron maistamiselle sekä humalajuomiselle, jotta tuloksista ei saisi vääristynyttä kuvaa päihteidenkäyttötilanteesta.

3 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ

Päihteidenkäytöllä tarkoitetaan alkoholin, tupakan, nuuskan, huumeiden ja erilaisten lääkkeiden sekä liuottimien käyttöä (Kylmänen 2005: 25). Opinnäytetyössäni keskityn alkoholin ja tupakkatuotteiden käyttöön.

Kuudesluokkalaiset ovat Vantaan kouluissa joko koulun nuorimpia, keskimmäisiä tai vanhimpia oppilaita. Yleisimmin luokat ovat kouluissa 1.-6.-luokkalaisille, mutta Vantaalla on myös kouluja, joissa luokkajaot ovat 1.-9.-luokat tai 6.-9.-luokat. Tällöin päihteidenkäytössä voi näkyä se, että kouluissa, joissa oppilaita on 6.-luokkalaisista 9.-luokkalaisiin, voi 6.-luokkalaisilla olla kaveripiirissään jo paljon vanhempia ja kokeneempia nuoria. Pyrin opinnäytetyössäni löytämään vastauksen siihen, onko luokkajaoilla merkitystä päihdekokeiluihin.

Vantaa Välittää -hankkeen tavoitteena on alaikäisten päihteidenkäytön vähentäminen koulutusten, yhteistyön ja joukkotiedotuksen avulla. Tavoitteena on myös vaikuttaa sekä päihteidenkäytön kysyntään että tarjontaan, eli vaikuttaa niin alaikäisten nuorten päihteiden käyttöä koskeviin asenteisiin kuin päihteiden saatavuuteen. Vantaa Välittää -hankkeessa järjestetään päihdetietotunteja ja draamaesityksiä yläkoululaisille, vanhempainiloja 5.-9.-luokkalaisten vanhemmille ja omavalvontakoulutuksia alkoholin ja tupakan vähittäismyyjille. Lisäksi hankkeessa pyritään aktivoimaan nuoria ja alueen työntekijöitä pohtimaan päihteiden käyttöön ja välittämiseen liittyviä asioita. Hanketta rahoittavat Sosiaali- ja terveysministeriö sekä Vantaan kaupunki. (Vantaa Välittää 2009.)

4 AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA

Suurin osa lasten ja nuorten päihteidenkäyttöön liittyvistä tutkimuksista kohdistetaan yläasteikäisiin oppilaisiin. Ala-asteikäisten päihteidenkäyttöä on tutkittu vähemmän.

4.1 Vantaa Välittää –hankkeen Internetkysely (2007 ja 2008)

Vantaa Välittää –hanke tekee vuosittain kyselyn Vantaan yläkouluilla, ja sen avulla saadaan jonkin verran tietoa myös alakouluikäisten päihteidenkäytöstä. Tulokset kertovat lisäksi eri taustatietojen merkityksistä nuorten päihteidenkäyttöön. Vuonna 2007 kyselyyn vastasi 3590 oppilasta ja vuonna 2008 2534 oppilasta. Vuoden 2007 tuloksien mukaan 7.-luokkalaisista 7 prosenttia tupakoi vähintään viikoittain. 9.-luokkalaisista vastaava luku on 17 prosenttia. Tupakoivista nuorista lähes puolet (49 %) on aloittanut tupakoinnin 13 -14-vuotiaana ja 35 prosenttia jo alle 13-vuotiaana. Yli puolet (55 %) alkoholia käyttävistä nuorista kertoo aloittaneensa alkoholin käytön 13 -14-vuotiaana ja 21 prosenttia jo alle 13-vuotiaana. (Vantaa Välittää 2008.)

Puolet nuorista on sitä mieltä, että nuorten tupakkatuotteiden ja alkoholin käyttöön tulisi puuttua tehokkaammin. Puuttumista odotetaan etenkin vanhemmilta, mutta myös koulun puuttumiskynnyksen toivotaan olevan matalampi. Kyselyyn vastanneista lähes viidennes (19 %) sanoo, että heidän koulullaan saa tupakoida tietyissä paikoissa tai täysin rajoituksetta. (Vantaa Välittää 2008.)

Käytössä olevalla rahalla on kyseisen tutkimuksen mukaan vaikutusta nuorten tupakointiin ja alkoholin käyttöön. Nuoret, joilla on käytössään yli 80 euroa kuukaudessa, tupakoivat huomattavasti enemmän kuin nuoret, joilla on käytössään alle 40 euroa kuukaudessa. (Vantaa Välittää 2008.)

Vuoden 2008 tutkimuksen mukaan ala-asteella tupakkaa oli ensimmäisen kerran polttanut päivittäin tupakoivista 63,4 prosenttia, viikoittain tupakoivista 45,5 prosenttia ja harvemmin tupakoivista 34,9 prosenttia. Päivittäin tupakoivat olivat myös useammin juoneet itsensä humalaan jo ala-asteen aikana muihin tupakoiviin nuoriin verrattuna (43,6 % vs 17,1 % vs 20,9 %) (Vantaa Välittää 2008.)

Tutkimustulosten ja valtakunnallisten kouluterveyskyselyiden perusteella nuorten tupakointi on vähentynyt viime vuosien aikana. Tupakoinnin vähentymisestä huolimatta on tärkeää huomata, että päivittäin tupakoivista nuorista yli 60 % on polttanut ensimmäisen kerran jo alakouluikäisenä. Alkoholia käyttävistä nuorista noin 30 % kertoo juoneensa itsensä ensimmäisen kerran humalaan alakouluikäisenä. Lisäksi vähintään kaksi kertaa

kuukaudessa alkoholia käyttävistä nuorista hieman alle puolet on juonut itsensä humalaan ensimmäisen kerran alakouluikäisenä. Kyselyiden mukaan varhain aloitettu tupakointi ja alkoholinkäyttö liittyvät toisiinsa - päivittäin tupakoivista nuorista hieman alle 50 prosenttia joi itsensä humalaan ensimmäisen kerran alakouluikäisenä. (Vantaa Välittää 2008.)

Kyselyiden perusteella on todettu, että ehkäisevä päihdetyö olisi aloitettava jo alakoulussa. Suurin osa nuorista ei polta tupakkaa tai käytä alkoholia yläkoulussa, mutta ne, jotka käyttävät, aloittavat tai kokeilevat usein jo alakouluikäisinä. Alakoulussa aloitettu päihteidenkäyttö jatkuu todennäköisesti yläkoulussa. (Vantaa Välittää 2008.)

4.2 Stakesin tutkimus

Stakesilta on julkaistu vuonna 2000 tutkimus nuorten päihteidenkäytöstä. Tutkimuksessa haastateltiin 7.-9.-luokkalaisten oppilaita ryhmähaastattelun avulla päihteisiin liittyvistä asioista. 7.-luokkalaisten juhlintatavat ovat luultavimmin lähellä 6.-luokkalaisten käyttäytymistapoja, ja seuraavassa onkin tuotu hieman tätä näkökulmaa esille. Tällaisessa ryhmässä, jossa päihdekokeilut ovat hyvin vähäisiä, juhlinta on hurjien mielikuvien ja monien toiveiden toteutumista. (Jaatinen 2000: 3.)

7.-luokkalaisten on tämän tutkimuksen mukaan hyvin vähän tietoa päihteistä. Pääosin tieto perustui siihen, kuinka päihteistä tulee riippuvaiseksi ja kuinka maksa sekä keuhkot hajoavat. ”Et tule riippuvaiseksi tai sille pakko kokoajan juoda.” Heidän puheenvuoroissaan ei näkynyt tietoa vaaroista, joita jo ensimmäisellä kokeilu kerralla voi tapahtua, ja jotka heidän pitäisi ottaa juhlinnassaan huomioon. (Jaatinen 2000: 27- 28.)

Ensimmäisen kerran alkoholinkokeilusta kerrottaessa oli havaittavissa kahdenlaista kerrottatapa. Toisten kertomuksissa korostui viattomuus: ”ei me tiedetty”, ”se oli eka kerta” tai ”ihan vaan minitilkat otettiin.” Toiset nuorista taas kertoivat mahtipontisesti ja korostavasti kokeilustaan: ”ihan hirveesti jengiä”, ”join 96-prosenttista pirtua” tai ”mä sinne sammuin kuitenkin.” Jotkut nuorista halusivat myös korostaa kokemuksensa ajankohtaa: ”Otin mun ekat kännit vasta joskus kuudennen alussa” Näin kuudennen luokan alku saatiin kuulostamaan myöhäiseltä aloitusajankohdalta. (Jaatinen 2000: 35-36.)

Kun nuorilta kysyttiin syitä juomiseen, olivat ajatukset melko samanlaisia. Hauskanpito ja kokeilunhalu olivat suurimpia syitä aloittamiseen. Nuoret ajattelivat, että juominen olisi kivaa vaikka siitä tulisi huono olo, mistä huomaa kokemattomuuden selvästi. Syyinä oli myös halu näyttää itseään vanhemmalta. Juomisen ajateltiin olevan hyvä keino päästä vanhempien oppilaiden suosioon ja uusiin piireihin. Humalutilaan haluttiin myös, jotta itsestä tulisi avoimempi ja näin olisi helpompi lähestyä uusia ihmisiä. Juomisen ajateltiin kuuluvan myös suoraan yläkouluikään, joten jotkut halusivat harjoitella jo alasteella tästä syystä. (Jaatinen 2000: 41- 42.) Juomisen ajateltiin olevan varma keino hauskoihin juhliin ja illanviettoihin. Osalla oli havaittavissa jo ajatuksia, että juhlissa ei voisi olla kivaa ilman alkoholia. (Jaatinen 2000: 75- 77.)

Nuorten mielestä juomien hankinta ei vaikuttanut olevan ollenkaan hankala asia. Juomia saataisiin joko ottamalla kotoa luvatta, kavereilta tai tuntemattomilta aikuisilta. Isompiin juhliin haluttiin usein ostaa vahvempia juomia ja pienempiin illanviettoihin olutta tai siideriä. Suurella osalla ei tuntunut olevan realistista kuvaa siitä, paljonko alkoholia he voisivat juoda. (Jaatinen 2000: 61 -63.)

4.3 Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimus

Kevään 2000 aikana Helsingin kaupungin tietokeskus järjesti tutkimuksen, joka käsitteli nuorten vapaa-aikaa ja harrastuksia. Kysely tehtiin 10 -18-vuotiaille helsinkiläisille. (Keskinen 2001: 7.) Käsittelen tutkimuksesta päihteidenkäyttöä koskevia tuloksia ja erityisesti 6.-luokkalaisten vastauksia.

Tytöt tutustuvat tutkimuksen mukaan alkoholiin poikia aiemmin. Alkoholin viikoittainen käyttö on pojilla yleisempää sekä he juovat tyttöjä useammin itsensä humalaan asti. Tytöt myös tupakoivat poikia useammin. Säännöllisesti tupakoivien koulumenestys ja yleinen kouluorientaatio ovat tutkimuksen mukaan heikompia kuin ei-tupakoivilla. Tupakoivien jatko-opintosuunnitelmat ovat myös muita matalampia. (Keskinen 2001: 13 - 14, 129.)

Alkoholin juomisen yleisin syy on hauskanpito. Lähes yhtä yleistä on juoda rentoutumisen vuoksi. Kolmanneksi yleisin syy on huolien unohtaminen. Muita syitä ovat ”koska muutkin juovat”, onnellisemmaksi tuleminen, satunnaisen suhteen etsiminen ja tyttö- tai

poikaystävän löytäminen. Tyttöjen ja poikien juomisen syyt ovat tutkimuksen mukaan hyvin samanlaisia. (Keskinen 2001: 135.)

Alla olevassa taulukossa (ks. taulukko 1) näkyy 6.-luokkalaisten tupakointi vuonna 2000. Siihen on laskettu mukaan säännöllisesti tupakoivat oppilaat, eli tilastosta ei näy niiden oppilaiden lukumäärää, jotka ovat vain kokeilleet tupakkatuotteita. Huolestuttavaa tilastossa on kuitenkin se, kuinka paljon säännöllisesti tupakoivia lapsia on jo 6.-luokalla. (Keskinen 2001: 128.)

TAULUKKO 1: 6.-luokkalaisten tupakointi sukupuolen mukaan keväällä 2000 (Keskinen 2001: 128).

	Päivittäin	Viikoittain	Harvemmin kuin kerran viikossa	Tupakoivia yhteensä	Vastaajia yhteensä
Tyttö	2	2	6	11	169
Poika	3	2	3	9	172

5 YLEISTÄ PÄIHTEISTÄ

5.1 Mitä ovat päihteet?

Päihteillä tarkoitetaan keskushermostoon vaikuttavia aineita ja niitä käytetään niiden psyykkisten vaikutusten vuoksi. Keskushermostovaikutuksiin liittyy eriasteisia riippuvuusriskejä, jotka riippuvat päihteestä, käyttötavasta sekä käyttäjästä. Päihteet ovat kemiallisia aineita, joita ihminen käyttää päihtymistarkoitukseen, sekoittaakseen tai muuttaakseen omaa oloaan. (Annala – Vuori-Kemilä – Stengård - Saarelainen 2007: 34.) Päihteiksi luetaan tupakka, alkoholi, huumeet sekä päihtymistarkoituksessa käytettävät lääkkeet ja liuottimet. Alkoholi ja tupakka ovat laillisia päihteitä. Laittomia päihteitä ovat huumausaineet kuten kannabistuotteet, heroini ja amfetamiini. (Kylmänen 2005: 25.) Esimerkiksi puhdistusaineet, liimat, bensiini, lakat luetaan impattaviin eli haisteltaviin aineisiin. Yleisimpiä päihdetarkoitukseen käytettäviä aineita ovat muun muassa rauhoittavat lääkkeet, särky- ja kipulääkkeet, yskänlääkkeet ja alun perin opiaattiriippuvaisten hoitoon tarkoitettu Subutex. (Laukkanen, Puolakka, Pitkänen 2000: 8.)

5.2 Miten päihteet vaikuttavat?

Terveysriskit ovat erityisen suuria lapsen ja nuoren vielä kehittymässä olevalle elimistölle. Päihteen riskit eivät kuitenkaan rajoitu pelkästään terveyshaittoihin. Kun ihminen on päihtynyt, on hän alttiimpi tapaturmille sekä yliannostuksen riski kasvaa. Päihteitä kokeilevassa kaveriporukassa pätee sanonta ”Joukossa tyhmyys tiivistyy” ja lapsi tai nuori saattaa joutua ikäviin tilanteisiin tämän johdosta. Pitkäaikainen päihteidenkäyttö saattaa aiheuttaa myös vakavia psyykkisiä oireita. Täytyy kuitenkin muistaa, että jo ensimmäinen käyttökerta saattaa aiheuttaa pysyvän vaurion. Mikäli riippuvuus käyttöön syntyy, aiheuttaa se käyttäjälle fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia haittoja. Jokainen käyttäjä kuitenkin reagoi aineisiin eri tavoin. Käytettävä aine, annostukset, käyttötapa, käyttötilanne, odotukset, käyttäjän mieliala sekä käyttöhistoria vaikuttavat kaikki osaltaan siihen millainen kokemus päihteestä syntyy. Sama aine ja sama käyttömäärä saattavat aiheuttaa yhdelle hyvänolontunteen, toiselle vaikean ahdistuksen ja kolmas ei tunne minkäänlaisia vaikutuksia. Lapsen ja nuoren kehittyvä elimistö reagoi päihteisiin myöskin eri tavalla kuin aikuisen elimistö. Vaikutukset kehittyvään elimistöön ovat aina vakavampia ja voimakkaampia. (Laukkanen ym. 2000: 7.)

5.3 Miksi päihteitä käytetään?

Ei ole olemassa yksiselitteistä syytä päihdekokeilulle. Kuka tahansa voi joutua tilanteeseen, jossa päihdyttäviä aineita tarjotaan. Nuori itse on se, joka viime kädessä kokeilustaan päättää, mutta vanhempien olisi hyvä etukäteen valmentaa lastaan, kuinka vaikeassa tilanteessa päihteestä pystyy kieltäytymään. Päihteidenkokeilulla pyritään usein vastustamaan auktoriteetteja, ja niitä kokeillaan myös uteliaisuuden vuoksi. Nuori haluaa tietää, miksi päihteistä puhutaan niin paljon, ja ovatko ne puheiden arvoisia. Itsenäistymiseen kuuluu omien rajojen etsiminen, ja se on usein eräänlainen aikuistumisriitti. Eri-laisten kokeilujen kautta lapsi ja nuori yrittää oppia tuntemaan itseään paremmin. Joskus etsintä johtaa myös ei-toivottuihin tuloksiin, kuten päihteidenkokeiluun ja -käyttöön. (Jetsu 1992: 38.) Usein kokeilut tapahtuvat hetken mielihoiteesta, ja ensimmäinen tarjoaja onkin oma ystävä. Ryhmäpaine edesauttaa kokeilua, ja päihtyneenä muidenkaan aineiden kokeilu ei ehkä enää tunnukaan niin huonolta ajatukselta. Epävarmat nuoret ovat erityisen alttiita ryhmäpaineen vaikutukselle. (Jetsu 1992: 34.)

Valtaosa päihteidenkokeilusta jää kokeiluksi, mutta käyttöä ei silti tulisi hyväksyä kotona. Joskus vanhemmat ajattelevat, että kotona alkoholin maistelu estää rajojen kokeilun muualla, mutta usein käy niin, että kokeilu muualla onkin helpompaa. Mitä enemmän ja useammin lapsi ja nuori juo kotona, sitä todennäköisemmin hän juo myös muualla. (Laukkanen ym. 2000: 8.)

6 AIKUISTEN VASTUU

6.1 Rajat ja rakkaus tärkeitä

Rajojen asettaminen ja niistä kiinni pitäminen luovat lapselle turvalliset puitteet maistella elämää ja kokeilla omia rajojaan. Rajojen tulee olla perusteltavissa sekä oikeutettuja. Rajojen asettaminen saattaa vanhemmista tuntua joskus keskeisimmältä asialta kasvatuksessa. Kurinpito ja kontrolli vievät helposti päähuomion, ja rakkauden osoittaminen arjessa saattaa olla vaikeaa. Rakkaus ja kurinpito eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois eivätkä ole myöskään toistensa vastakohtia. Rakkaudessa tarvitaan rajoja ja rajojen asettamiseen rakkautta. (Laukkanen ym. 2000: 5- 6.)

6.2 Käyttöön puuttuminen

Hyvin usein lapsen tai nuoren päihteidenkäyttöön puututaan liian myöhään tai siihen ei puututa ollenkaan. Vanhemmat saattavat kokea oman lapsensa päihteidenkäytön vaikeaksi ja häpeälliseksi. Koulussa ongelmia ei usein nähdä, ja kaveripiirissä on aikalailta samankaltaisia käyttäjiä. Aikuisten on helppo vältellä tilannetta ja ajatella päihdekäyttäytymisen muuttuvan iän ja järjen karttuessa. Puuttumatta jättäminen saattaa kuitenkin muodostaa koko perheelle vaikeampia ongelmia ja lapselle tai nuorelle riippuvuuden. Mitä varhaisemmassa vaiheessa ongelmiin puututaan, esimerkiksi keskustellaan päihdeistä –niiden hyvistä ja huonoista puolista – sitä paremmin voidaan ehkäistä päihdekokeilut sekä riippuvuuden kehittyminen. Vanhemmilla tulisi olla alusta asti tiukka suhtautuminen kokeiluihin, sillä ”vaarattommista” aineista on lyhyt tie siirtyä vaarallisiin aineisiin. Vanhempien, jotka haluavat estää lastensa tupakoinnin, tulisi itse näyttää hyvää esimerkkiä ja olla itse tupakoimatta. Lapsen riski alkaa tupakoida on kak-

sinkertainen, mikäli äiti tai isä tupakoi. Tupakkamainonnan ja kavereiden tupakoinnin vaikutusta tupakoinnin aloittamiseen estää se, jos vanhemmat eivät tupakoi. (Vierola 2004: 32; Laukkanen ym. 2000: 9.)

6.3 Miksi käyttö ei aina lopu kokeiluun?

On vaikea arvioida, kenen päihteidenkäyttö etenee ongelmalliseksi. On olemassa useita syitä, miksi ihmiset joutuvat päihteidenkäyttökierteeseen. Päihteitä ongelmallisesti käyttävillä nuorilla on useimmiten ollut jo ennen päihteidenkäyttöä muita ongelmia. He ovat usein yrittäneet ratkaista päihteillä sosiaalisia ja psyykkisiä ongelmiaan. Päihteidenkäyttö voi olla myös apuna tiettyyn kaveriporukkaan pääsemiseen. Päihteidenkäytön syynä voi olla myös aikuistumispyrkimykset ja halu siirtyä toiselle kehitysasteelle, kohti aikuisuutta. Alkoholia käytetään usein myös irrotteluun ja rohkaisun välineenä. Itsetunnon koetaan nousevan humalan myötä ja asiat tuntuvat helpommilta. Käytön jatkamiseen ja riippuvuuden syntymiseen vaikuttavat käytettävän aineen ominaisuudet, mutta myös perinnölliset sekä ympäristö- ja persoonallisuustekijät. Lapsi tai nuori voi paeta arkeaan päihteisiin ja etsiä niiden kautta positiivisia kokemuksia. Ensin syntyykin psyykinen riippuvuus, ja sen jälkeen seuraa fyysinen riippuvuus aineeseen. Tasapainoinen ja hyvän itsetunnon omaava henkilö taas huomaa usein, ettei käyttö ollutkaan niin ihmeellistä ja antoisaa kuin oli aluksi kuvitellut. Tällöin käyttö jää helposti vain kokeiluasteelle. (Jetsu 1992: 39, A-klinikkasäätiö 2000: 9, Laukkanen ym. 2000: 11-12.)

6.4 Käytön tunnistaminen

Kokeiluasteella oleva käyttäjä pystyy helposti salaamaan käytön kotona ja koulussa, ja tästä syystä tilanteeseen puuttuminen on alussa vaikeaa. Mikäli käyttö lisääntyy ja tilanne muuttuu vakavammaksi, näkyy käyttö myös helposti lapsesta tai nuoresta. Hänen elämäntavassaan, olemuksessaan ja kaveripiirissään voi havaita muutoksia. Muun muassa kotiintuloajoista lipsuminen, poissaolot koulusta, väsymys, lisääntynyt rahantarve, elämänarvojen muuttuminen, passivoituminen tai aggressiivisuus saattavat johtua päihteidenkäytöstä. Myös päihteidenkäytöstä jäävät ”jäljet” saattavat näkyä lapsen tullessa kotiin, kuten tupakan haju vaatteissa ja pistävä, pahanhajuinen hengitys.

Käytön tunnistaminen ei ole kuitenkaan helppoa. Erilaiset muutokset saattavat johtua myös lapsen kasvusta ja itsenäistymispyrkimyksistä, tai sitten taustalla voi olla jotain vakavaa. Tiettyjä muutoksia kuitenkin ilmaantuu, kun käyttö muuttuu kokeilusta vakammaksi. Ei ole kuitenkaan olemassa minkäänlaista tarkkaa tuntomerkkilistaa käytön varmistamisesta. Parhaiten vanhemmat huomaavat käytön, kun ovat aktiivisesti kiinnostuneita lapsensa elämästä ja menemisistä. (Laukkanen ym. 2000: 12 -13.)

7 PÄIHDEKASVATUS

Päihdekasvatuksen tarkoituksena on opettaa lasta itse pohtimaan päihteidenkäytön merkitystä, omia arvojaan ja luoda asenne etteivät päihteet kuulu lapsuuteen tai nuoruuteen. Monipuoliset harrastukset, hyvät perhetaustat, fiksut kaverit ja hyvä koulumenestys eivät vielä takaa ettei lapsi sortuisi kokeilemaan päihteitä. Lapsen on tärkeää jo varhain tiedostaa käytön vaikutukset ja vaarat, sillä kokeilut tapahtuvat usein aiemmin kuin aikuiset niistä saavat tietää. Päihdeasioista kertomista ei tulisi jättää vain yhden tahon vastuulle kuten koulun, kodin tai kavereiden. (Laukkanen ym. 2000. 13.)

Kotona tapahtuva päihdekasvatus on usein tärkeintä ja merkittävimpää. Päihteistä ei tulisi saarnata vaan keskustella ja pohtia asioita syvällisemmin. Jo ala-asteikäisen kanssa tulisi puhua päihteistä ja valmistella lasta kohtaamaan riskitilanteita. Keskustelun tulisi olla avointa ja suoraa, sillä asioista vaikeneminen ei tuota päihdekasvatuksessa oikeanlaista tulosta. (Laukkanen ym. 2000: 13.)

Perheessä on tärkeää keskustella päihteisiin liittyvistä asioista, koska milloinkaan ei tiedä, koska koittaa lapselle ensimmäisen kokeilun hetki. Vuorovaikutuksessa on tärkeää toisen kuuntelu ja aito itseilmaisu. Valistuksen ei tarvitse olla tiukkaa ja faktaperäistä, vaan se voi olla aitoa dialogia asiasta. Tärkeitä ovat myös ilmeet, eleet, asennot ja äänensävy. Lapsi kaipaa kotoaan turvallisuuden tunnetta, kun hänellä on halu tutkia ja kokeilla kaikkea uutta. Silloin lapsen on vaikea harkita mihin suuntaan on elämässään menossa, joten perheen tulisi olla vankka tukipilari hänen elämässään. Vanhempi, joka jatkuvasti kieltää ja antaa periksi, ei anna toivottua turvaa. (Jarasto 1998: 90- 91.)

Kaikkien lasten vanhemmat eivät kuitenkaan valmistelee lapsiaan päihdekokeiluille. Muun muassa tästä syystä kouluilla on suuri merkitys päihdetietouden välittäjänä. Nuoret odottavat tulewansa kuulluiksi, kun keskustellaan päihhteistä. He haluavat myös, että heidät kohdataan tasavertaisina keskustelijoina. Etukäteen laaditut kysymykset voivat helpottaa keskustelua, ja ulkopuolinen keskustelunvetäjä voi tehdä tilanteesta avoimemman. Oman opettajan kanssa nuorilla voi olla hankalampi keskustella päihdeasioista täysin avoimesti. Nuoret pitävät koulua luontevana paikkana päihdekeskusteluille ja kotia tärkeänä asenteiden muokkaajana. (Kylmänen 2005: 26 -27.)

8 NUORUUS ELÄMÄNVAIHEENA

Yksilön yhteiskunnallista paikkaa määrittävät keskeisesti ikä ja sukupuoli. Eri ikävaiheisiin liittyy erilaisia sosiaalisia odotuksia ja yhteiskunnallista sääntelyä, joka kohdistuu miehiin ja naisiin osin eri tavalla (Kangas - Nikander 1999: 7.) Yhteiskunta määrittää odotuksia ja oletuksia sallitusta ja hyväksytyistä käyttäytymisistä eri elämänvaiheissa. (Coleman - Hendry 1990: 7). Tietoyhteiskunnassa lapsuuden ajan on todettu lyhentyneen ja nuoruuden fyysisen kehittymisen alkavan aiempaa varhemmin. Eri aikoina eletty nuoruus on erilainen, ja nuoruuden käsite saa siten erilaisia merkityksiä. (Helve 1993:12. Aapola 1999, 34.)

Nuoruus määritellään usein siirtymävaiheeksi aikuisuuteen. Nuoruus ei kuitenkaan ole vain välitavoite aikuisuuteen kasvamisessa, vaan itsenäinen ja tärkeä elämänvaihe. (Dyk 1993: 35.) Silloin nuori kasvaa fyysisesti, psyykkisesti, sosiaalisesti ja älyllisesti. Nuoruudesta voidaan erotella eri kehitysvaiheita, joiden ikäjaottelu vaihtelee hieman määrittäjän mukaan. Vilkkö-Riihelä (1999: 243.) jakaa nuoruuden kolmeen osaan, varhaisnuoruuteen (12-16 vuotta), nuoruuden keskivaiheeseen (16-19 vuotta) ja myöhäisnuoruuteen (19-25 vuotta).

Tutkimukseni oppilaat sijoittuvat siis varhaisnuoruuden kehitysvaiheeseen. Varhaisnuoruus alkaa murrosiän käynnistyttyä. Tällöin kehossa tapahtuu fyysisiä muutoksia, ja lapsen suhtautuminen vanhempiinsa usein muuttuu. Lapsesta tulee kapinallisempi ja kokeilunhaluisempi. Kaverien merkitys korostuu, sillä heidän kauttaan nuori peilaa itseään ja vahvistaa itsetuntoaan. (Laine 2002: 107- 108.)

Vapaa-aikanaan nuoret etsivät ja rakentavat pysyviä ystävyssuhteita. Yhteiskunnan virallisten instituutioiden lisäksi seurustelu samaa ja eri sukupuolta olevien kanssa ke-

hittää aikuisuuteen kasvamiseen tarvittavia kykyjä ja ominaisuuksia. Nuoren siirtyessä aikuisuuteen vapaa-ajan vietolla on tärkeä merkitys, koska se muokkaa hänen elämäntapaansa ja -tyyliään. (Helve 1993: 13.)

Nuoren on vaikea saavuttaa aikuisen asemaa virallisilla elämänalueilla, mutta epävirallisilla alueilla se on helpompaa. Useille nuorille on tärkeää tehdä kokeiluja elämänalueilla, jotka selkeimmin yhdistetään aikuisuuteen kuuluviksi, kuten seksuaalisuudessa ja päihteidenkäytössä. Päihteitä käyttämällä nuori voi yrittää saavuttaa aikuisuutta nopeasti. Sen saavuttaminen monilla muilla elämänalueilla voi olla hyvin hankalaa. (Aapola 2001: 41.)

Kemppisen (1997: 23.) mukaan alkoholikokeilut aloitetaan yleensä 12- 16 -vuotiaana. Hän toteaa lapsen kielteisen suhtautumisen päihteisiin muuttuvan 12- 13 -vuoden iässä myönteisemmäksi. Muihin Euroopan maihin verrattuna suomalaiset nuoret aloittavat itsenäiset alkoholinkäyttökokeilut kodin ulkopuolella varhain. Leiston ja Tuomikoski-Koukkulan (2005: 52.) tutkimuksen mukaan mukana olleet nuoret ovat huolissaan itseään nuoremmista päihteidenkäyttäjistä, vaikka heidän ensimmäiset humaltumiskokeilunsa ovat tapahtuneetkin jo 9-13 -vuoden iässä. Heidän tutkimuksessaan Riina-nimimerkkiä käyttävä tyttö kertoo näin: ”Säälittää itseä aina kattoa välillä, kun siellä on sellaisia, mä oon kymmenen vee, mä oon vitosluokalla ja mä veän kännit.”

9 TUPAKOINTI

9.1 Tupakoinnin oppiminen

Tupakointi on aluksi sosiaalinen tapahtuma. Tupakointi alkaa ensin 5-10 savukkeen kokeilulla, ja mitä enemmän lähiympäristössä on tupakointia suosivia malleja ja enemmän mahdollisuuksia tupakoida, sitä suurempi osa nuorista alkaa tupakoida. (Vierola 2004: 34.)

1. Kokeiluvaihe	1 savukkeen polttaminen
2. Harjoitteluvaihe	2-50 savukkeen polttaminen
3. Tupakoiva nuori	Yht. 50 savuketta tai tupakointikertaa viikossa.

Jo hyvinkin nuorilla tupakoijilla on vieroitusoireita, kun he yrittävät olla tupakoimatta. Tohtori Ann McNeill Lontoon addiktiokeskuksesta sanoo: ”Syljen kotiniinipitoisuudet osoittavat, että nuoret oppivat jo varhain vetämään henkeen (inhaloimaan) tupakansavua aikuisten lailla, ja näin ollen enemmän kuin aiemmin on luultu, nikotiini saattaa olla syynä tupakoinnin jatkamiseen. Riippuvuus ilmenee jo nuorilla. Sillä paljonko vetää henkeen, saattaa olla suurempi merkitys kuin sillä, montako savuketta päivässä polttaa.” (Vierola 2004: 34-35.)

9.2 Tupakoinnin vaikutus koululaisen terveyteen ja kuntoon

Tupakoivilla oppilailla on keskimäärin enemmän poissaoloja ja huonompi koulumenestys kuin tupakoimattomilla oppilailla. Heillä on myös enemmän hengitystientulehduksia sekä yskää. Tupakoivien oppilaiden toipuminen flunssan jälkeen on hitaampaa, ja heillä on enemmän poskiontelontulehduksia kuin tupakoimattomilla. Tupakoivilla nuorilla on todettu myös enemmän vatsakipuja, stressiä ja psyykkisiä häiriöitä sekä masennusta. Terveilläkin nuorilla tupakoitsijoilla heikkenevät ne elimistön puolustusmekanismit, joilla elimistö pyrkii torjumaan tulehduksia, allergioita ja syöpää. Tupakoivat urheilijat kärsivät useammin urheiluvammoista, sillä nikotiini ja häkä heikentävät lihasten verenkiertoa. Lisäksi heidän reaktiokykynsä on huonompi. Tupakoivien sydämessä on useammin rytmihäiriöitä ja lisälyönnejä. Lisäksi tupakointi huonontaa ja vanhentaa ihoa. (Viertola 2004: 35-36)

9.3 Tupakoinnin aloittamisen 5 suurinta riskitekijää

1. Vähäinen syövänpelko
2. Halu olla ”aikuinen”
3. Vanhemmat sallivat tupakoinnin
4. Tupakoivien kavereiden suuri lukumäärä
5. Tupakan mainonta

Tupakoinnin aloittamiseen vaikuttavat muun muassa tupakanhinta, tupakan mainonta, vanhempien tupakointi, kaveripiiri, harrastukset, huono itsetunto, opettajien asenne tupakointiin ja tupakan helppo saatavuus. Monelle nuorelle tupakointi on ollut niin sanottu aikuinen valinta 12 -16 vuoden iässä. Aluksi tupakointi merkitsee aikuisuutta ja itsetunnon nousua, mutta pian se muuttuu farmakologiseksi nikotiiniriippuvuudeksi. Ylei-

nen harhaluulo on, että ”voinhan aina lopettaa jos haluan”. Tupakoivat aikuiset ovatkin usein niitä nuoria, jotka eivät aikanaan ole pystyneet lopettamaan. (Viertola 2004: 39.)

Valitettavasti tieto terveysriskeistä ei estä nuorta aloittamasta tupakointia. Vaaralliset terveysseuraamukset tupakoinnista tulevat ehkä vasta vuosien kuluttua. Haittatiedon jakaminen koulun terveystiedossa on silti tärkeää, mutta yhtä tärkeää tai jopa tärkeämpää on lapsen minäkuvan ja itsetunnon kehittäminen. Tupakoinnin tarjoama välitön mielihyvä voi olla keino torjua riittämättömyyden tai ulkopuolisuuden tunteisiin liittyvää ahdistusta ja pahaa oloa. Tupakointi liittyy useimmin kapinointiin ja sopeutumattomuuteen, alkoholi taas vapaa-aikaan ja ilonpitoon. (Viertola 2004: 40)

10 ALKOHOLINKÄYTTÖ SUOMESSA

Alkoholinkäyttö on lisääntynyt Suomessa suuresti viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana. Vuonna 2005 alkoholinkulutus oli tilastoituna 100 prosentin alkoholina 8,2 litraa asukasta kohden. Määrä nelinkertaistui vuodesta 1960. Kun mukaan laskee myös arvioidun tilastoimattoman kulutuksen (2,3 litraa) muodostuu alkoholin kokonaiskulutukseksi vuonna 2005 noin 10,5 litraa asukasta kohden. Tähän suomalainen juomakulttuuri on siis edennyt. (Österberg - Mäkelä 2006.)

Viinien kulutus on ollut jatkuvasti nousussa, ja vuonna 2005 sen osuus kokonaiskäytöstä oli 16 prosenttia. Samana vuonna juotiin lähes puolet alkoholijuomista oluena ja runsas neljännes väkevinä alkoholijuomina. Vuoden 2004 tapahtumat, joita olivat matkustajatuontikiintiöiden poistaminen, Viron liittyminen EU:hun sekä alkoholiverojen alentaminen, vaikuttivat osaltaan kulutuksen nousuun 10 prosentilla. Erityisesti väkevien alkoholijuomien maahantuonti ja kotimainen myynti lisääntyivät. Jakelupuoella Alkon myynti nousi (44 prosenttiin) ja ravintoloiden väheni (17 prosenttiin). (Österberg - Mäkelä 2006.)

Suomalaisten alkoholinkulutus jakautuu erittäin epätasaisesti. Pieni osa ei juo lainkaan, suuri osa juo hieman, suurin osa juo kohtuudella ja pieni osa väestöstä juo erittäin paljon. Miehisä eniten juova kymmenys kuluttaa noin 40 prosenttia kaikesta miesten kuluttamasta alkoholista. Naisten kohdalla vastaava osuus on 50 prosenttia. Tästä voidaan siis laskea, että kymmenesosa väestöstä juo lähes puolet kaikesta kulutetusta alkoholis-

ta. Nykyään noin 90 prosenttia miehistä ja naisista sanoo käyttäneensä alkoholia viimeisen 12 kuukauden kuluessa. Naiset juovat noin neljänneksen kulutetusta alkoholista. (Österberg - Mäkelä 2006.)

Nuorten juomatapoja tarkastellessa voi havaita useita vaiheita. 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa alkoholinkäyttö alkoi levitä nuorisokulttuuriin. 1970-luvun lopulla asenteet hieman kiristyivät, mutta 1980-luvun puolenvälin jälkeen käynnistyi noin 15 vuotta kestävä uusi kasvuaalto. Tällä ajanjaksolla etenkin tyttöjen alkoholinkäyttö lisääntyi selkeästi. Vuosituhannen vaiheessa erityisesti nuorimpien ikäluokkien käytössä havaittiin pientä laskua. Tyttöjen ja poikien juomisessa ei nykyään ole kertamäärissä suuremmin eroa, mutta pojat juovat yleensä kerralla enemmän. Pojat juovat myös useammin humalahakuisesti. Alkoholin käyttö painottuu edelleen vahvasti viikonloppuihin. (Österberg - Mäkelä 2006.)

Suomalaisten juomatapojen ydin, humalahakuinen kulutus, elää yhä sitkeänä. Sen periaatteet opitaan jo nuorena ensimmäisten kokeilujen myötä. Vahva humaltuminen on edelleen suomalaisten juomatapojen keskeinen piirre. Alkoholin nauttiminen ruokajuomana on yhä edelleen melko harvinaista kulttuurissamme, mikä osaltaan kielii juomatapojen sitkeydestä. (Österberg - Mäkelä 2006.)

11 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

11.1 Tutkimuskysymykset

1. Mikä on päihteidenkäyttö tilanne Vantaan koulujen 6.-luokilla?
2. Pitäisikö päihdevalistusta järjestää ala-asteilla vai onko se liian aikaista?
3. Mitkä taustatekijät vaikuttavat merkittävästi päihteidenkäyttöön?

Tämä opinnäytetyö pyrkii selvittämään yleisellä tasolla päihteidenkäytön tilannetta Vantaan alakouluissa. Kyselylomakkeiden avulla selvitän, kuinka suuri osa oppilaista on kokeillut tupakkatuotteita tai juonut itsensä humalaan kuudennen luokan loppuun

mennessä. Samalla pyrin selvittämään kokeilujen vakavuutta, eli ovatko kokeilut jääneet yhteen kertaan vai onko päihteidenkäyttö säännöllistä ja jatkuvaa.

Päihdevalistuksen järjestämisen tärkeys riippuu siitä, kuinka suuri osa alakouluikäisistä oppilaista on jo kokeillut päihteitä. Mikäli todella harva oppilas on niihin langennut, ei tarvetta voida pitää kovin suurena. Jos päinvastoin moni koulun oppilas on jo ala-asteen aikana kokeillut tupakkaa tai alkoholia, voidaan tarvetta päihdevalistukselle pitää jo merkittävänä.

Kyselylomakkeen alussa oppilaalta kysytään muutamia taustatietoja kuten sukupuolta, luokkajakoa, keskiarvoa tai vanhempien mahdollista tupakointia (ks. liite 1.) Pyrin opinnäytetyössäni selvittämään eri taustatietojen merkityksiä päihteidenkäyttämisen aloittamiseen.

11.2 Toimintasuunnitelma

Työntekoni alkoi opinnäytetyönsuunnitelman laatimisella syksyllä 2008 sekä tutkimusluvan hankkimisella Vantaan kaupungilta. Vuoden 2009 alussa laadin kysymyslomakkeet yhteistyössä Vantaa Välittää -hankkeen työntekijöiden kanssa. Toukokuun alussa toimitin kysymyslomakkeet mukaan ilmoittautuneille kouluille (ks. liite 1). Kyselylomakkeet täytettiin kouluissa kevään viimeisten viikkojen aikana, jotta tulokset koskisivat koko ala-astetta. Kesän aikana siirsin kyselylomakkeiden tiedot Webropol –ohjelmaan, missä menikin aikaa enemmän kuin olin aluksi arvioinut. Tämän tehtyäni muokkasin jokaiselle mukana olleelle koululle koosteen heidän oman koulunsa tuloksista, sekä lyhyen koosteen kaikkien koulujen yhteisistä tuloksista. Pyrin tekemään koosteet niin, ettei yksittäisiä oppilaita pystyisi tuloksista. Syksyllä tein lomakkeiden pohjalta päätelmiä, havaintoja ja erilaisia taulukoita. Syksyn aikana kirjoitin lisäksi tuloksista sekä tein opinnäytetyöni loppuun. Opinnäytetyön palautin alkukeväästä 2010.

11.3 Tutkimuksen toteuttaminen

Kyselylomakkeet tehtiin yhteistyössä Vantaan Kaupungin Vantaa Välittää -hankkeen kanssa. Jouduin kuitenkin hakemaan vielä erikseen tutkimuslupaa Vantaan kaupungilta, ja sain myönteisen päätöksen ennen kysymysten laatimisen aloittamista.

Hankkeessa oli tehty päihteidenkäyttöön liittyviä kyselyitä yläasteen oppilaille, joten hankkeelle tutkimuksestani olisi eniten hyötyä, mikäli kysymykset pohjautuisivat heidän aiempiin kyselypohjiin. Kyselyistä muokattiin ala-asteikäisille sopivia, ja kysymykset laadittiin koskemaan vain alkoholin ja tupakankäyttöä. Tutkimus tehtiin siis kvantitatiivisena eli tilastollisena tutkimuksena.

Olimme aluksi paljon yhteydessä yksikön työntekijöiden kanssa sähköpostin välityksellä. Myöhemmissä työvaiheissa näimme myös kasvokkain. Ensimmäisellä tapaamiskerralla sovimme yhteisesti työn tavoitteista sekä aikataulusta. Toisella tapaamiskerralla laadimme kysymyslomakkeen. Vaikka lomakkeen pohjautuu aiempiin kysymyslomakkeisiin, siitä tuli hyvin erilainen. Tämä johtuu siitä, että päätimme sen kattavan vain reilut 20 kysymystä, kun aiemmassa tutkimuksessa kysymyksiä oli ollut noin 50. Kysymyksiä myös tarvittiin vähemmän, koska ne haluttiin rajata koskemaan vain alkoholi- ja päihdekokeiluja. Huumausaineisiin ja seksuaalisuuteen liittyvät kysymykset jätettiin tarkoituksella pois omasta kyselystäni. Kolmannella tapaamiskerralla kopioin lisää kysymyslomakkeita, ja keskustelimme opinnäytetyöni edistymisestä.

Lähetin sähköpostilla pyynnön tutkimukseeni osallistumisesta kaikkiin niihin Vantaan alueen kouluihin, joissa oli suomenkielinen 6.-luokka. Kriteerit täyttyivät 36 koulussa. Sain tutkimukseeni mukaan yhteensä yhdeksän koulua eri puolilta Vantaata. Otoksia tuli yhteensä 521. Vastauksia oli mahdollisuus antaa kahdella tavalla. Muutama koulu teki kyselyn suoraan Internetissä Webropol-ohjelman avulla, ja lopuille kouluille tulostin kyselystä paperiversioita. Toimitin kyselyt itse suoraan kouluille toukokuun alussa. Oppilaat täyttivät lomakkeet oppitunnin aikana opettajien valvonnassa. Kaikkien palautettua kyselyt opettajat oli ohjeistettu sulkemaan vastaukset kirjekuoreen luokan edessä. Viimeisellä toukokuun viikolla hain valmiiksi täytetyt lomakkeet kirjekuorissa pois kouluilta. Siirsin jokaisen lomakkeen tiedot Webropol-ohjelmaan, jonka jälkeen pääsin analysoimaan tuloksia.

12 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Kyselylomakkeita sain takaisin yhteensä 521 kappaletta. Vastaajista tyttöjä oli 270 henkilöä (51,8 %) ja poikia 251 henkilöä (48,2 %) Mukana oli yhteensä yhdeksän koulua,

jotka olivat eri puolilta Vantaata. Koulut olivat keskenään hyvin erikokoisia - yhdessä koulussa oli vain yksi 6.-luokka ja toisessa niitä oli jopa viisi. Kyselylomakkeilla tutkittiin alkoholi- ja tupakkakokeiluja sekä niihin mahdollisesti vaikuttavia taustatekijöitä.

12.1 Taustatekijöitä

Oppilaista 365 opiskelivat koulussa, jossa oli luokat 1.-6. Oppilaista 73 olivat koulussa, jossa opiskeli oppilaita 1.-luokasta 9.-luokkaan. 83 oppilasta olivat koulussa, jossa luokkajako oli 6.-9.

Vastaajista 390 henkilön kotona oli puhuttu ainakin jonkin verran päihteisiin liittyvistä asioista, kun taas 132 oppilaan kotona ei ollut aiheesta puhuttu lainkaan. Vastaajista 205 oppilaan kotona ainakin toinen vanhemmista poltti tupakkaa. Näistä oppilaista 64 oppilaan kotona molemmat vanhemmat tupakoivat säännöllisesti.

Vastaajista 405 henkilöä ilmoitti viimeisimmän koulutodistuksensa keskiarvon (ks. taulukko 2). Suurimmalla osalla vastaajista keskiarvo sijoittui 7,5 ja 9,4 välille. Neljällä oppilaalla keskiarvo oli alle 6,5. Oppilaista 46:lla keskiarvo sijoittui 6,5 ja 7,4 välille. 168 oppilaan keskiarvo oli 7,5- 8,4. Oppilaista 173 ilmoitti keskiarvokseen 8,5- 9,4. Neljälätoista oppilaalla keskiarvo oli 9,5- 10.

TAULUKKO 2: Vastaajien keskiarvot

Keskiarvo	Keskiarvoa ei ole laskettu	alle 6.5	6.5-7.4	7.5-8.4	8.5-9.4	9,5 -10
Vastaajia	117	4	46	168	173	14

Kyselyyn vastanneilla oppilailla on viikoittain rahaa käytössään 3-10 euroa (ks. taulukko 3). 79 oppilaalla on viikoittain käytössään alle 3 euroa rahaa. Vastaajista 145 on viikoittain käytössään 3- 6 euroa. 141 oppilasta saa kyseisessä ajassa käyttöönsä 7- 10 euroa. Vastaajista 78:lla on käytössään 11- 20 euroa ja yli 20 euroa saa käyttöönsä 79 oppilasta.

TAULUKKO 3: Paljonko rahaa vastaajilla on käytössään viikossa

Rahaa viikossa	alle 3 euroa	3-6 euroa	7-10 euroa	11-20 euroa	yli 20 euroa
Vastaajia	79	145	141	78	79

Vastaajista 20 kertoi ystäviensä olevan keskimäärin häntä itseään nuorempia. 431 oppilasta vastasi ystäviensä olevan keskimäärin samanikäisiä kuin itse ovat. Vastaajista 70 kertoi ystäviensä olevan keskimäärin itseään vanhempia.

Kysyttäessä kuinka moni vastaajan ystävästä oli hänen tietojensa perusteella kokeillut tupakkatuotteita, oli yleisin vastaus 0-3 ystävää (ks. taulukko 4). Vastaajia, joilla ei ollut yhtään tupakkaa maistanutta ystävää, oli 179. Oppilaita, joiden ystävästä 1-3 oli kokeillut tupakkaa, oli 200. Vastaajista 89 henkilöllä oli 4-7 tupakkatuotteita kokeillutta ystävää. 22 oppilaalla oli 8-12 ystävää, jotka olivat maistaneet tupakkaa ja 30 oppilaalla oli yli 12 ystävää, jotka olivat kokeilleet tupakkaa.

TAULUKKO 4: Moniko vastaajan ystävä oli maistanut tupakkatuotteita tai ollut humalassa.

	ei kukaan	1 -3 ystävää	4 -7 ystävää	8 -12 ystävää	yli 12 ystävää
Kuinka monen ystävästäsi tiedät maistaneen tupakkaa	179	200	89	22	30
Kuinka monen ystävästäsi tiedät olleen humalassa	333	136	26	7	18

Kysyttäessä kuinka moni vastaajan ystävästä oli hänen tietojensa perusteella juonut itsensä humalaan, yleisin vastaus oli, että kukaan ystävästä ei ollut tehnyt niin (ks. taulukko 4). Näitä vastauksia oli 333 kappaletta. Toiseksi yleisintä oli, että 1-3 ystävää oli juonut itsensä humalaan (136 vastausta). Vastaajista 26:lla oli 4-7 humalan kokenutta ystävää. 8-12 humalan kokenutta ystävää oli 7:llä vastaajista ja yli 12 humalassa ollutta ystävää oli 18:lla vastaajista.

12.2 Tupakkakokeilut

Tulosten perusteella tupakan kokeilu kuudennella luokalla on paljon yleisempää kuin alkoholin kokeilu. Sekä vastaajat että heidän ystävänsä ovat useammin kokeilleet tupakkaa kuin alkoholia. 154 oppilaalle on tarjottu tupakkaa ja 103 oppilasta onkin sitä kokeillut. Suurin osa ensimmäisistä kokeiluista tapahtui 5.-6.-luokilla (ks. taulukko 5). Alla olevasta taulukosta näkyy, monennella luokalla oppilas on kokeillut ensimmäisen kerran tupakkatuotteita. Kolme oppilasta ei ilmoittanut millä luokalla oli polttanut ensimmäisen kerran tupakkatuotteita.

TAULUKKO 5: Millä luokalla ensimmäinen tupakkatuotteiden kokeilu on tapahtunut

Luokka	3lk	4lk	5lk	6lk	yhteensä
Vastaaja	11	13	37	39	100

Vastaajista 103 oppilasta on kokeillut tupakkatuotteita (ks. taulukko 6). 83 oppilasta jotka olivat polttaneet tupakkaa, eivät polta enää, mikä viittaa pelkkään maistamiseen. 7 kappaletta tupakkaa polttaneista oppilaista on lakossa tai lopettanut. 13 oppilasta on jatkanut tupakanpolttoaan, joista yhdeksän henkilöä polttaa harvemmin kuin kerran viikossa ja neljä henkilöä kertoo polttavansa useamman kerran viikossa.

TAULUKKO 6: Tupakkaa kokeilleiden tupakointitiheys.

	ei polta	lakossa/lopettanut	harvemmin kuin kerran viikossa	useamman kerran viikossa	yhteensä
Tupakanpoltto					
Vastaaja	83	7	9	4	103

Yleisin tupakan hankintatapa on ostaa tai saada niitä kaverilta (80 kappaletta). Toiseksi yleisin tapa on ottaa tupakkaa luvatta kotoa (22). Kolmanneksi yleisin tapa saada tupakkaa on ostaa sitä tuntemattomalta aikuiselta (9). Muita tupakan hankintatapoja ovat tupakan saaminen tai ostaminen sisaruksilta (4), vanhemmilta (2) tai tupakoiden varastaminen (3).

12.3 Alkoholikokeilut

Vastaajista 301 oppilasta on maistanut alkoholia, mutta humalassa heistä on kuitenkin ollut vain 36 henkilöä. Suurimmat syyt humalahakuiseen juomiseen ovat kokeilunhalu, hauskanpito, juhlat tai ”kotibileet” sekä se, että kaverit tarjosivat juomia. Muita syitä humalahakuiseen juomiseen ovat ongelmien unohtaminen, itsetunnon nostaminen ja juominen alkoholin maun takia. Osa juojista katu tekemisiään ja vannoo, ettei enää koskaan joisi. Vastaajissa on myös sellaisia oppilaita, jotka eivät osanneet sanoa syytä juomiseensa.

Suurin osa näistä 36 vastaajasta, jotka ovat olleet humalassa, juovat alkoholia harvemmin kuin kerran kuukaudessa (28kpl). Vastaajista 4 henkilöä humaltuu noin kerran kuu-

kaudessa. Muutaman kerran kuukaudessa juo yksi vastaajista ja kolme vastaajaa juo noin kerran viikossa.

Humalaan itsensä juoneiden vastaajien yleisin alkoholin hankintatapa on saada tai ostaa kavereilta (22 kappaletta). Toiseksi yleisintä on saada tai ostaa alkoholia tuntemattomalta aikuiselta (9). Kolmanneksi yleisin alkoholin hankintatapa on ottaa sitä kotoa luvatta (6) Muita hankintatapoja ovat alkoholin saaminen vanhemmilta (4), varastaminen (3) tai alkoholin saaminen sisaruksilta (3).

12.4 Taustatietojen merkitykset

Tupakoinnin kokeilun yleisyydellä on merkittävä ero sellaisten koulujen välillä, joissa 6.-luokkalaiset ovat vanhimpia oppilaita ja sellaisissa, joissa on myös vanhempia oppilaita. Kouluissa, joissa luokkia on 1.-6., oppilaista 15,5 prosenttia on kokeillut tupakkaa. Vastaavasti kouluissa, joissa luokkia on 1.-9. tai 6.-9., tupakoivien määrät ovat 30,5 prosenttia ja 28 prosenttia.

Alkoholin käytön kohdalla vastaavaa jakoa ei näy. Tosin kouluissa, joissa luokkia on 1.-9., humalassaolokerrat ovat yleisempiä (17 %) kuin kouluissa, joissa luokkia on 6.-9. (2,5 %) tai 1.-6. (6 %).

Vanhempien tupakoinnilla on suuri merkitys lapsen tupakoinnin aloittamiseen, mikäli molemmat vanhemmista polttavat tupakkaa. Näissä kotiooloissa elävistä lapsista 55,5 prosenttia on maistanut tupakkatuotteita. Mikäli toinen vanhemmista tupakoi, vastaava osuus on 17 prosenttia. Perheissä, jossa kumpikaan vanhemmista ei tupakoi, tupakkaa kokeilleiden lapsien osuus on 14 prosenttia

Vastaajista 132 oppilaan kotona ei ole lainkaan puhuttu päihteistä, ja 390 oppilaan kotona on eri päihteistä keskusteltu jonkin verran. Niistä oppilaista, joiden kotona päihteistä ei ole keskusteltu, 16 henkilöä on kokeillut tupakkaa ja 5 henkilöä on ollut humalassa ainakin yhden kerran.

Sukupuolella ei ole tutkimuksen mukaan merkittävää osuutta tupakoinnin tai alkoholin kokeiluun. Tytöistä 16 prosenttia (43 kappaletta) on kokeillut tupakkaa, nuuskaa tai muita tupakkatuotteita, kun taas pojista on kokeillut hieman suurempi osuus eli 23,5 prosenttia (59). Humalaan itsensä on juonut sekä tytöistä että pojista 7 prosenttia. Tytöistä humalaan on itsensä juonut 19 henkilöä ja pojista 17 henkilöä.

Mitä useampi vastaajan ystävä on ollut humalassa, sitä todennäköisemmin vastaaja itsekin on juonut itsensä humalaan (ks. taulukko 7). Luvut ovat prosentuaalisesti suoraan verrannollisia keskenään. Jos vastaajalla ei ole ystäväpiirissään yhtään humalaa kokenutta ystävää, ei hän ole itsekään ollut humalassa. Vastaavasti oppilaat, joilla on yli 12 humalassa ollutta ystävää, ovat itsekin 78 prosentin varmuudella kokeneet humalatilaa.

TAULUKKO 7: Vastaajien humalaan juominen verrattuna ystävien humalakokemuksiin.

Kuinka moni ystävästä on ollut humalassa	Oletko koskaan juonut itseäsi humalaan		
	ei	kyllä	yhteensä
ei kukaan	333	0	333
1-3	123	13	136
4-7	20	6	26
8-12	4	3	7
yli 12	4	14	18
yhteensä	484	36	521

Tupakoinnin suhteen tulokset ovat samankaltaisia kuin alkoholinkäytön suhteen (ks. taulukko 8). Myös tupakan kokeilussa pätee se, että mitä useampi vastaajan ystävä on kokeillut tupakkaa, sitä todennäköisemmin vastaaja itse on tupakkaa polttanut. Mikäli kukaan vastaajan ystävästä ei ole tupakkaa polttanut, on kokeiluprosentti 3 %. Jos oppilaalla on yli 12 tupakkaa maistanutta ystävää, on hänkin kokeillut 80 % varmuudella.

TAULUKKO 8: Vastaajien tupakkatuotteiden kokeilut verrattuina ystävien kokeiluun.

Kuinka moni ystävästä on kokeillut tupakkatuotteita	Oletko koskaan kokeillut tupakkatuotteita		
	ei	kyllä	yhteensä
ei kukaan	174	5	179
1-3	179	21	200
4-7	51	38	89
8-12	8	14	22
yli 12	6	24	30
yhteensä	418	103	521

Mitä vanhempia vastaajan ystävät ovat, sitä yleisempiä tupakan tai alkoholin kokeilukerratkin ovat. Mikäli vastaajan ystävät ovat keskimäärin häntä nuorempia, on tupakan kokeiluprosentti 17 %. Jos ystävät ovat samanikäisiä, vastaava luku on 25 %. Jos vastaajan ystävät ovat keskimäärin häntä vanhempia, kokeiluprosentti nousi 33 %.

Alkoholin suhteen on havaittavissa samanlainen nousukäyrä. Mikäli ystävät ovat vastaajaa nuorempia, ei kukaan heistä ole kokenut humalatilaa (0 %). Jos taas ystävät ovat samanikäisiä, kokeiluprosentti on 5 %. Kun taas jos vastaajan ystävät ovat häntä vanhempia, kokeiluprosentti nousee 19 prosenttiin.

Oppilaista 154 on tarjottu tupakkaa ja kyseisistä henkilöistä 84 onkin kokeillut sitä (55 %) Varmuutta siitä ovatko kerrat samoja, ei näillä tiedoilla voida todistaa. Vastaajista 368 ei ole tarjottu tupakkaa, mutta heistä 19 henkilöä on silti kokeillut sitä. Tupakkaa kokeilleita oppilaita on siis yhteensä 103 kappaletta.

Koulutodistuksen arvosanoilla on tutkimuksen mukaan merkitystä tupakkatuotteiden kokeilemiseen 6.-luokalla. Määrällisesti kokeilujen erot eivät ole kovin suuria, mutta prosentuaalisesti eroa näkyy selvästi (ks. taulukko 9). Prosentuaalisesti tupakanpolttajien määrä kasvaa säännöllisesti huonompaan keskiarvoon siirryttäessä. Oppilaista joiden keskiarvo on alle 6,5, 75 prosenttia on polttanut tupakkaa (3 henkilöä). Ryhmässä, jonka keskiarvo on 6,5 -7,4 tupakkaa on kokeillut 59 prosenttia vastaajista (27 henkilöä). Määrällisesti eniten tupakanpolttajia on ryhmässä, jonka keskiarvo on 7,5 -8,4 (37 henkilöä) eli 22 prosenttia näistä oppilaista on kokeillut tupakkaa. Ryhmässä, jonka keskiarvo on 8,5 -9,4, 11 prosenttia vastaajista on kokeillut tupakkatuotteita (19 henkilöä). Ryhmässä jossa keskiarvo on 9,5 -10, tupakkaa kokeilleita on vain yksi (7 prosenttia). Oppilaista joiden keskiarvoa ei ole laskettu, 14 prosenttia on polttanut tupakkaa, joka tarkoittaa 16 henkilöä.

TAULUKKO 9: Keskiarvon vaikutus tupakkatuotteiden kokeilemiseen.

Keskiarvo	Oletko koskaan kokeillut tupakkatuotteita		
	ei	kyllä	yhteensä
alle 6,5	1	3	4
6,5 -7,4	19	27	46
7,5 -8,4	131	37	168
8,5 -9,4	154	19	173
9,5 -10	13	1	14
keskiarvoa ei ole las-	101	16	117

kettu			
yhteensä	418	103	521

Koulutodistuksen arvosanoilla ei ole määrällisesti suurta merkitystä alkoholin humalahuu- hakuiseen käyttöön (ks. taulukko 10). Se on kuitenkin samalla tavoin kuin tupakanpol- ton suhteen, prosentuaalisesti lähes suoraan verrannollinen arvosanan suuruuteen. Niistä oppilaista joiden arvosanat ovat alle 6,5, on 25 prosenttia juonut itsensä humalaan (1 oppilas). Ryhmästä jonka keskiarvot ovat 6,5 -7,4, on 15 prosenttia kokenut humalatilan (7 oppilasta). Niistä oppilaista joiden keskiarvot ovat 7,5 -8,4, on 10 prosenttia oppilais- ta juonut itsensä humalaan (16 oppilasta). Tässä ryhmässä on määrällisesti eniten huma- lan kokeneita oppilaita. Oppilaista joiden keskiarvot ovat 8,5 -9,4, on 3 prosenttia juo- nut itsensä humalaan, joka tarkoittaa 6 oppilasta. Korkeimman keskiarvon eli 9,5 -10 saaneista oppilaista vain yksi on kokenut humalatilan, joka on kuitenkin 7 prosenttia ryhmään kuuluvista. Niistä oppilaista joiden keskiarvoa ei ole laskettu, on 16 oppilasta juonut itsensä humalaan, joka tarkoittaa 4 prosenttia vastaajista.

TAULUKKO 10: Keskiarvon vaikutus humalakokeiluihin

Keskiarvo	Oletko koskaan juonut itseäsi humalaan		
	ei	kyllä	yhteensä
alle 6,5	3	1	4
6,5 -7,4	39	7	46
7,5 -8,4	152	16	168
8,5 -9,4	167	6	173
9,5 -10	13	1	14
keskiarvoa ei ole las- kettu	112	5	117
yhteensä	485	36	521

Viikoittain käytettävissä olevan rahan määrällä ei ole tutkimuksen mukaan selvää vaiku- tusta tupakanpolttoon (ks. taulukko 11). Prosentuaalisesti tupakanpolttajien määrä kas- vaa hieman samalla kun rahamäärä kasvaa. Niistä oppilaista kenellä on viikoittain käy- tössään alle kolme euroa, on 12 oppilasta kokeillut tupakkatuotteita, Se on 15 prosenttia tähän ryhmään kuuluvista oppilaista. Oppilaista, joilla on viikoittain käytössään 3-6 euroa, 21 oppilasta on polttanut tupakkaa (14 %). Niistä vastaajista, joilla on käytössään 7-10 euroa viikossa, on 34 oppilasta kokeillut tupakkatuotteita (24 %). Oppilaista joilla viikoittain on käytössään 11 -20 euroa, on 22 oppilasta kokeillut tupakkaa. Niistä oppi-

laista joilla on eniten rahaa käytössään eli yli 20 euroa viikossa, on 14 oppilasta polttanut tupakkaa, mikä on 18 prosenttia tähän ryhmään kuuluvista oppilaista.

TAULUKKO 11: Viikoittaisen rahamäärän vaikutus tupakkatuotteiden kokeiluun

Rahamäärä viikossa	Oletko koskaan kokeillut tupakkatuotteita		
	ei	kyllä	yhteensä
alle 3e	67	12	79
3 -6 euroa	124	21	145
7-10 euroa	107	34	141
11-20 euroa	56	22	78
yli 20 euroa	65	14	79
yhteensä	418	103	521

Viikoittain käytettävissä olevan rahan määrällä ei ole tutkimuksen mukaan selvää vaikutusta myöskään alkoholin humalahakuiseen käyttöön (ks. taulukko 12). Prosentuaalisesti humalan kokeneiden määrä kasvaa hieman samalla kun rahamäärä kasvaa, kuten on myös tupakanpolton kohdalla. Oppilaista, kenellä on viikoittain käytössään alle kolme euroa, on kaksi oppilasta kokenut humalatilan. Se on kolme prosenttia tähän ryhmään kuuluvista oppilaista. Oppilaista, joilla on viikoittain käytössään 3-6 euroa, kuusi on juonut itsensä humalaan (4 %). Vastaajista, joilla on käytössään 7-10 euroa viikossa, on 13 oppilasta juonut itsensä humalaan vähintään kerran. Se on määrällisesti suurin tulos (9 %). Oppilaista, joilla viikoittain on käytössään 11- 20 euroa, on kuusi oppilasta kokenut humalatilan. Oppilaista, joilla on eniten rahaa käytössään, eli yli 20 euroa viikossa, on yhdeksän oppilasta juonut itsensä humalaan. Se on 11 prosenttia tähän ryhmään kuuluvista oppilaista.

TAULUKKO 12: Viikoittaisen rahamäärän vaikutus humalahakuiseen juomiseen

Rahamäärä viikossa	Oletko koskaan juonut itseäsi humalaan		
	ei	kyllä	yhteensä
alle 3 euroa	77	2	79
3 -6 euroa	139	6	145
7-10 euroa	128	13	141
11-20 euroa	72	6	78
yli 20 euroa	70	9	79
yhteensä	485	36	521

13 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kotona tapahtuva päihdekasvatus on usein tärkeintä ja merkittävimpää. Perheessä on tärkeää keskustella jo valmiiksi päihteisiin liittyvistä asioista, sillä milloinkaan ei tiedä koska koittaa lapselle ensimmäisen kokeilun hetki. (Jarasto 1998: 90- 91.) Päihteistä ei tulisi saarnata, vaan keskustella ja pohtia asioita syvällisemmin. Jo ala-asteikäisen kanssa tulisi puhua päihteistä ja samalla valmistella lasta kohtaamaan riskitilanteita. Keskustelun pitäisi olla avointa ja suoraa, sillä asioista vaikeneminen ei tuota päihdekasvatuksessa oikeanlaista tulosta. (Laukkanen ym. 2000: 13.) Mitä varhaisemmassa vaiheessa ongelmiin puututaan sekä keskustellaan päihteiden hyvistä ja huonoista puolista, sitä paremmin voidaan ehkäistä päihdekokeilut sekä riippuvuuden kehittyminen. Vanhemmilla tulisi olla alusta asti tiukka suhtautuminen kokeiluihin, sillä ”vaarattommista” aineista on lyhyempi tie siirtyä vaarallisempiin aineisiin, kuin jos lapsi tai nuori ei käyttäisi päihteitä ollenkaan. (Laukkanen ym. 2000: 9.) Päihdeasioista kertomista ei tulisi jättää vain yhden tahon, kuten koulun, kodin tai kavereiden, vastuulle. (Laukkanen ym. 2000. 13).

Tutkimuksen mukaan vastaajista 390 henkilön kotona on puhuttu ainakin jonkin verran päihteisiin liittyvistä asioista, kun taas 132 oppilaan kotona ei ole aiheesta puhuttu lainkaan. Olisi tärkeää, että jokaisen lapsen kodissa puhuttaisiin päihteistä tarpeeksi ajoissa. Ensimmäinen kerta lapselle voi koittaa milloin tahansa, eikä kieltäytymistä takaa hyvä koulumenestys tai urheiluharrastus. Kiusaus voi olla liian suuri kenelle tahansa lapselle, joten olisi tärkeää, että lapsi tietäisi mahdollisista seurauksista jo etukäteen. Vaikka ala-asteikäiset ovat vasta lapsia, on heillä halu tavoitella aikuisuuteen kuuluvia asioita jo varhain.

Jos perheessä käytetään päihteitä runsaasti, saattaa se olla osasy syy lapsen varhaiseen päihteidenkäyttämiseen ja -kokeiluihin. (Cork 1992: 96-97) Opinnäytetyöni tulosten mukaan vanhempien tupakoinnilla on suuri merkitys lapsen tupakoinnin aloittamiseen, mikäli molemmat vanhemmista polttavat tupakkaa. Sellaisissa kotiolioissa elävistä lapsista 55,5 % on maistanut tupakkatuotteita. Lapset oppivat kotoa tiettyjä toimintamalleja. Mikäli lapsen tärkeimmät roolimallit polttavat tupakkaa, näyttävät he näin ollen sallivansa kyseisen toimintamallin. Tällöin kynnykset kokeilemiseen voi madaltua, ja uteliaisuus tähän kiellettyyn aineeseen kasvaa ylitsepääsemättömäksi. Perheessä, jossa van-

hemmat tupakkaa polttavat, on lapsilla helpompi mahdollisuus saada tupakoita haltuunsa kuin tupakoimattomassa perheessä. Tästä kertoo myös tutkimukseni tulos, jonka mukaan toiseksi yleisin tupakanhankintatapa on tupakoiden ottaminen kotoa. Vastaajista 22 oppilasta kertoo hankkivansa tupakkaa tällä tavoin. Tätä yleisempää on ainoastaan kavereilta tupakan saaminen tai ostaminen.

Vastaajista 301 oppilasta on maistanut alkoholia, mutta humalassa heistä on kuitenkin ollut vain 36 henkilöä. Halusin tehdä kyselyssäni selkeän eron sille, kuka oli vain maistanut alkoholia ja kuka oli oikeasti juonut itsensä humalaan asti. Tämä oli onnistunut selvitys, sillä oppilaiden kyselypaperiin kirjoittamat tarkennukset vahvistivat sen, että olisin saanut vääristynyttä tietoa, mikäli olisin kysynyt vain kuka vastaajista oli juonut alkoholia. Suurin osa maistamisista oli tarkennuksien mukaan tapahtunut kotona, ja kyseessä oli pienen tilkan maistaminen jommankumman vanhemman lasista. Maistamiseksi oli luokiteltu myös kielen kostuttaminen äidin lasissa, mikä kirjaimellisesti onkin maistamista. Mieleenpainuvin selitys maistamiselle oli likööririkarin syöminen. Tyttö itse miettikin kysymyksen perään, että voikohan sitä edes laskea alkoholin maistamiseksi. Joskus vanhemmat ajattelevat, että kotona alkoholin kokeilu estää rajojen kokeilun muualla, mutta usein käy niin, että kokeilu muualla onkin helpompaa. Mitä enemmän ja useammin lapsi ja nuori juo kotona, sitä todennäköisemmin hän juo myös muualla. (Laukkanen ym. 2000: 8.)

154 oppilaalle oli tarjottu tupakkaa ja 103 olikin sitä kokeillut. Yleensä ensimmäinen kerta tapahtuukin juuri toisen osapuolen tarjoamisen seurauksena. Usein kokeilut tapahtuvat hetken mielihoiteesta, ja ensimmäinen tarjoaja on usein oma ystävä. Ryhmäpaine edesauttaa kokeilua, ja päihtyneenä muidenkaan aineiden kokeilu ei ehkä enää tunnukaan niin huonolta ajatukselta. Epävarmat nuoret ovat erityisen alttiita ryhmäpaineen vaikutukselle. (Jetsu 1992: 34.) Tutkimukseni mukaan mitä useampi vastaajan ystävä on itse kokeillut tupakkaa tai juonut itsensä humalaan, sitä useampi vastaaja on myös kokenut saman. Tämä kertoo osaltaan myös ryhmäpaineen vaikutuksesta varhaisnuorilla. Nuori haluaa kokea kuuluvansa kaveriporukkaan eikä aina osaa tai uskalla ajatella, mikä on järkevää toimintaa ja mikä ei.

Päihteet voidaan kokea ulospääsynä ongelmiin ja niillä voidaan hakea lohtua vaikeisiin tilanteisiin. (Cork 1992: 96- 97). Muutamista vastauksista viestittyy juominen ongelmien poistamiseksi, esimerkiksi vastauksissa kysymykseen miksi nuori on juonut itsensä humalaan. ”Oli huolia. En kyllä juo enää koskaan”, ”Siksi koska otti niin kovasti pää-

hän.” tai ” Halu päästä eskapismiin” (Eskapismi= pakoa todellisuudesta) (Sivistys sanakirja 2004 s.v. eskapismi) Edellisistä lauseista huomaa, kuinka nuorilla on käsitys, että alkoholinkäyttö auttaa murheisiin sekä päästää irti todellisuudesta ja tavallisesta arjesta.

Tupakoinnin ja alkoholin käytön mukanaan tuoma jännitysmomentti - lupaus hetkellisestä seikkailusta tuntemattomalla maaperällä - houkuttelee nuoren kokeilemaan omia rajojaan. Etenkin alkoholikokeilut saattavat viedä nuoren uuteen, epätodelliseen maailmaan, jossa hän voi olla tavanomaisesta poikkeavassa, aikuismaisessa roolissa. (Hallman 1992: 9.) Monelle tutkimukseni nuorelle alkoholin juomisen syynä olivatkin juuri hauskanpito, kokeilunhalu ja itsetunnon nostaminen. Alkoholia pidettiin varmana keinona saada hausempia juhlia ja illanviettoja. Osa uskoi olevansa humalan myötä varmempi itsestään ja näin olevansa sosiaalisempi kuin normaalisti. Alkoholi näytti olevan oppilaille suurimmilta osin positiivinen asia, jonka avulla he kokevat olevansa aikuisempia ja hyväksyttävämpiä kaveriporukassa. Ne oppilaat, joilla alkoholikokemukset eivät olleet onnistuneita tai jotka katuivat tekemisiään, vanhoivat, etteivät enää koskaan joisi alkoholia.

Tutkimukseni mukaan sukupuolella ei ole erityisemmin merkitystä päihdekokeilujen varhaiseen aloittamiseen. Lähes yhtä moni tyttö kuin poika oli kokeillut tupakkatuotteita tai olleet humalassa ala-asteen aikana. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksen mukaan tytöt aloittavat alkoholin juomisen poikia aiemmin. Sama ilmiö on tupakoinnissa (Keskinen 2001: 13 -14.) Tässä opinnäytetyössäni samanlaista jakoa ei kuitenkaan ole nähtävissä, joten tulokset saattavat vaihdella alueittain

Tutkimukseni mukaan koulujen luokkajaoilla näyttää olevan merkitystä päihteidenkäytön määrään etenkin tupakanpolton suhteen. Tutkimuksessa oli epätasainen määrä eri luokkajoin varusteltuja kouluja, joten prosenttiosuudet kertovat tässä tapauksessa yleisyydestä lukumääriä enemmän. Tupakoinnin kokeilun yleisyydellä oli merkittävä ero sellaisten koulujen välillä, joissa 6.-luokkalaiset olivat vanhimpia oppilaita ja sellaisissa kouluissa, joissa oli myös heitä vanhempia oppilaita. Kouluissa, joissa luokkia oli 1.-6., oppilaita 15,5 prosenttia oli kokeillut tupakkaa. Vastaavasti kouluissa, joissa luokkia oli 1.-9. tai 6.-9., tupakoivien määrät olivat 30,5 prosenttia ja 28 prosenttia. Kouluissa, joissa 6.-luokkalaiset eivät olleet vanhimpia oppilaita, tupakoinnin yleisyys oli kaksinkertainen verrattuna kouluihin, joissa 6.-luokkalaiset olivat vanhimpia oppilaita. Tämä kuvastaa sitä, kuinka oppilaat haluavat tuntea kuuluvansa joukkoon. Kun ympärillä on vanhempia oppilaita, nuoremmat haluavat kokeilla aikuisuuteen liitettäviä asioita mah-

dollisimman nopeasti. Oppilailla voi olla myös suurempi kynnys kieltäytyä päihteestä, mikäli sitä tarjoaa itseään vanhempi oppilas.

Alkoholin käytön kohdalla aivan vastaavaa jakoa ei näkynyt. Tosin kouluissa, joissa luokkia oli 1.-9., humalassa olleiden määrät olivat yleisempiä (17 %) kuin kouluissa, joissa luokkia oli 6.-9. (2,5 %) tai 1.-6. (6 %). Syyt saattavat olla samankaltaisia kuin tupakanpolton osalta. Koulussa, jossa oppilaita on 1.-9. luokkaan, saattaa 6.-luokkalaisten halu kuulua vanhempiin oppilaisiin olla merkittävä. Alkoholin juomisella he voivat yrittää samaistua vanhempiin oppilaisiin ja näin ystäväystyä helpommin heidän kanssaan.

Tulosten mukaan ne oppilaat, joilla oli paljon itseään vanhempia ystäviä, kokeilivat todennäköisemmin päihteitä kuin ne, kenellä oli keskimäärin samanikäisiä tai nuorempia ystäviä. Niistä oppilaista, joilla oli keskimäärin itseään vanhempia ystäviä, 33 prosenttia oli kokeillut tupakkaa ja 19 prosenttia vastaajista oli ollut humalassa. Ehkä yleisin selitys nuorten tupakoinnille ja alkoholinkäytölle on nuorten pyrkimys samaistua toveriryhmään ja tarve saada sen hyväksyntä yhdenmukaisella riskikäyttäytymisellä (Hallman 1992: 8). Mikäli nuorella on ystäväpiirissään vanhempia ja samalla kokeneempia ystäviä, on vaara tämänkaltaiselle riskikäyttäytymiselle suurempi kuin toisenlaisessa ryhmässä. Kun lapsi näkee ystävällään olevan hauskaa muutaman siiderin jälkeen, uteliaisuus kasvaa, ja hän olettaa saavansa vastaavanlaisen tunteen itsekin. Lapsi ei vielä ymmärrä, että alkoholi vaikuttaa ihmisiin eri tavoin. Sama aine ja sama käyttömäärä saattavat aiheuttaa yhdelle hyvänolontunteen, toiselle vaikean ahdistuksen ja kolmas ei tunne minkäänlaisia vaikutuksia. (Laukkanen ym. 2000: 7.)

Koulutodistuksen arvosanoilla oli tutkimuksen mukaan merkitystä tupakkatuotteiden kokeilemiseen 6.-luokalla. Määrällisesti kokeilujen erot eivät olleet kovin suuria, mutta prosentuaalisesti eroa näkyi selvästi. Prosentuaalisesti tupakanpolttajien määrä kasvoi säännöllisesti huonompaan keskiarvoon siirryttäessä. Oppilaista, joiden keskiarvo oli alle 6,5, 75 prosenttia oli polttanut tupakkaa (3 henkilöä). Ryhmässä, jonka keskiarvo oli 6,5 -7,4 tupakkaa oli kokeillut 59 prosenttia vastaajista (27 henkilöä). Vastaavasti ryhmässä, jossa keskiarvo oli 9,5 -10, tupakkaa oli kokeillut vain yksi oppilas (7 prosenttia). Aiempien tutkimuksien mukaan tupakoivilla nuorilla on heikompi koulumenestys ja yleinen kouluorientaatio kuin tupakoimattomilla oppilailla (Keskinen 2001: 14). Tupakoivilla oppilailla on myös enemmän poissaoloja ja huonompia arvosanoja kuin

tupakoimattomilla oppilailta (Viertola 2004: 35 -36). Tämä näyttäisi pitävän paikkansa tämänkin tutkimuksen perusteella.

Koulutodistuksen arvosanoilla ei ollut määrällisesti suurta merkitystä alkoholin humalahakuiseen käyttöön. Se oli kuitenkin, samalla tavoin kuin tupakanpoltto, prosentuaalisesti lähes suoraan verrannollinen arvosanan suuruuteen. Niistä oppilaista, joiden arvosanat olivat alle 6,5, oli 25 prosenttia juonut itsensä humalaan (1 oppilas). Ryhmästä, jonka keskiarvot olivat 6,5 -7,4, oli 15 prosenttia kokenut humalatilan. Korkeimman keskiarvon eli 9,5 -10 saaneista oppilaista vain yksi oli kokenut humalatilan, joka on kuitenkin 7 prosenttia ryhmään kuuluvista. Ongelmat näyttävät kasaantuvan samoille henkilöille. Usein päihteidenkäyttäjillä onkin ollut muita ylivoimaisilta tuntuvia ongelmia. Nuoret yrittävät usein ratkaista päihteillä sosiaalisia ja psyykkisiä ongelmiaan. (Jetsu 1992: 39.) Päihteidenkäyttö voi siis olla seurausta huonosta koulumenestyksestä, mutta se voi myös johtaa huonoon kouluorientaatioon ja sitä kautta heikkoihin arvosanoihin.

Viikoittain käytettävissä olevan rahan määrällä ei ollut tutkimuksen mukaan selvää vaikutusta tupakanpoltoon eikä alkoholin humalahakuiseen juontiin. Prosentuaalisesti päihdekokeilujen määrät kasvoivat hieman siirryttäessä suurempiin rahasummiin, mutta tupakanpolton kohdalla laskivat kuitenkin isompien rahasummien kohdalla. Oppilaista, joilla on viikoittain käytössään alle kolme euroa tai yli 20 euroa, prosentuaalisesti lähes yhtä moni on kokeillut tupakkaa. Alkoholin kohdalla rahamäärän kasvaessa prosenttiosuudet nousivat myös hieman, joten se saattoi osaltaan mahdollistaa humalakokeukset.

Tutkimustulosten perusteella tutkimuskysymykseni olivat realistisia, ja sain niihin tarvittavat vastaukset. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni käsitteli yleisesti 6.-luokkalaisten päihteidenkäyttötilannetta Vantaalla. Mielestäni sain tarpeeksi kattavan otoksen vastauksia, jotta tuloksista pystyi näkemään, minkä suuntainen päihteidenkäyttötilanne alueella vallitsee. Näkisin tilanteen olevan vakava etenkin osassa kouluista. Jos kaikista vastanneista yhteensä joka viides oppilas on polttanut jo kuudennella luokalla tupakkaa, on määrä mielestäni huolestuttava. Kaikissa kouluissa ainakin yksi oppilaista oli polttanut tupakkaa, ja yhtä koulua lukuun ottamatta kaikissa kouluissa oli joku oppilaista juonut itsensä humalaan. Määrät vaihtelivat kouluittain, mutta käyttöä oli havaittavissa kaikissa tutkimukseen osallistuneissa kouluissa.

Toinen tutkimuskysymykseni käsitteli sitä, pitäisikö päihdevalistusta järjestää jo alasteella. Kysymyksellä hain vastausta siihen, kuinka yleistä päihteidenkäyttö on alasteen aikana sekä siihen, kuinka monen lapsen kotona asiasta oli keskusteltu. Kuten ensimmäinen kysymys paljasti, on käyttö melko yleistä ja laajalle levinnyttä. Koska 132 oppilaan kotona ei päihteidenkäytöstä ollut lainkaan puhuttu, olisi hyvin tärkeää, että valistusta saataisiin koulusta. Ikätovereilta kuultavat tiedot voivat olla vääristyneitä, joten faktatiedon saanti olisi hyvin tärkeää tässä iässä. Ensimmäiset päihdekokeilut tapahtuivat tutkimuksen mukaan pääosin 5.-6.-luokalla, joten päihdevalistuksen aloittaminen jo 4.-luokalla ei olisi huono ajatus. Tärkeintä olisi, että lapset saisivat ajoissa tarvittavat ja todenmukaiset tiedot päihteistä.

Kolmas tutkimuskysymykseni käsitteli sitä, kuinka merkittäviä eri taustatekijät olivat päihteidenkäytön varhaiseen aloittamiseen. Kuten tuloksista saatiin selville, nousivat muutamat taustatekijät hyvin merkittäviksi. Tutkimuksen mukaan niistä lapsista, joiden molemmat vanhemmat tupakoivat, yli puolet (55,5 prosenttia) oli kokeillut tupakkaa. Tämä taustatekijä osoittautui siis hyvin merkittäväksi. Ystävien ikä ja päihdekokemukset olivat myös merkittävässä asemassa aikaiseen päihteidenkäytön aloitukseen. Mitä useampi ystävä oli kokeillut päihteitä, sitä todennäköisemmin vastaaja itse oli myös tuotteita kokeillut. Mikäli ystävät olivat keskimäärin vastaajaa vanhempia, oli riski käyttämiseen myös suuri. Tämä linkittyi usein myös juuri kokemusten määrään.

Koulujen luokkajaot olivat myös merkittävä tekijä, sillä koulut, joissa oli 6.-luokkalaisia vanhempia oppilaita, kokeilijoiden määrä oli usein suurempi kuin kouluissa, joissa 6.-luokkalaiset olivat vanhempia oppilaita. Keskiarvo vaikutti myös osaltaan päihteidenkäyttöön. Heikomman keskiarvon saaneilla on suurempi riski tupakanpolttamiseen tai humalahakuiseen juomiseen kuin paremman keskiarvon saaneilla.

14 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Pyrin tekemään opinnäytetyöstäni mahdollisimman eettisen tutkittavia henkilöitä kohtaan sekä tutkimustuloksista luotettavia ja totuudenmukaisia. Lähetin kyselyn tutkimukseen osallistumishalukkuudesta kaikkiin Vantaan kouluihin, jotta osallistuminen olisi

kaikille mahdollista. Tein rehtoreille selväksi vastaamisen vapaaehtoisuuden, ja kerroin selvästi, miten ja missä tuloksia käytetään.

Kerroin mukaan ilmoittautuneiden koulujen rehtoreille ohjeet kyselyn täyttämiseen. Samalla kun toimitin kyselyt kouluille, kerroin ohjeita lisäksi opettajalle. Kyselyt oli tarkoitus täyttää joko paperiversioina luokkahuoneissa tai Internetissä sähköiselle lomakkeelle. Tarjosin vaihtoehtoisen täyttämistavan, jotta mahdollisimman monella koululla olisi mahdollisuus lähteä mukaan tutkimukseen. Luokissa, joissa oppilaat täyttivät paperiversion, valmiit lomakkeet laitettiin antamaani kirjekuoreen, ja opettaja sulki sen luokan edessä. Tämä toimintatapa oli mielestäni hyvä siitä syystä, ettei oppilaiden tarvinnut pelätä opettajan lukevan tuloksia ja tunnistavan lomakkeista, kuka oppilaista olisi täyttänyt niistä minkäkin. Tällä tavoin uskoin oppilaiden uskaltavan helpommin kertoa totuudenmukaisia vastauksia päihteidenkäytöstään. Valitettavasti muutama opettaja ei ollut toiminut ohjeiden mukaisesti, vaan sain muutamia aukinaisia kirjekuoria. Eettisyys siis kärsi jonkin verran itsestäni riippumattomasta syystä. Olisi ollut ehkä parempi, että olisin itse kiertänyt luokissa keräämässä vastauslomakkeet. Se olisi kuitenkin ollut mahdotonta rajoitetun ajan puitteissa. Olisin myös voinut laittaa jokaisen kyselylomakkeen yhteydessä erillisen ohjeen kyselyn jakaneelle opettajalle. Saattoi nimittäin olla, että opettajat, joille ohjeet annoin, eivät kertoneetkaan tietoja eteenpäin, ja siitä syystä muutama opettaja toimi vastoin antamiani ohjeitani.

Mietin myös sitä, vastaisiko moni oppilas lomakkeisiin mitä sattuisi. Ajattelin, että voisi olla yleistä, että jotkut oppilaista olisivat täyttäneet lomakkeisiin aina suurimmat luvut päihteidenkäytön osilta. Onneksi tämänkaltaisia vastauslomakkeita oli vain kaksi. Otin ne mukaan tutkimukseen, sillä enhän voinut olla varma, etteivät he olisi ongelmakäyttäjiä. Muutaman muun vastauslomakkeen alkua lukiessani minulla heräsi epäilykset niiden aitoudesta, mutta epäilykset haihtuivat, kun luin vastaajan kirjoittamia tarkennuksia tai perusteluja. Vastaaja oli esimerkiksi katunut juontikertojaan, hakenut useasti apua masentuneisuuteen tai halunnut lopettaa tupakanpolton, mutta ryhmäpaine oli saanut hänet jatkamaan.

Lupasin lähettää kouluille koosteen heidän sekä kaikkien koulujen yhteisistä tuloksista. Pysin tekemään koosteet niin, että yksittäisiä oppilaita ei pysty niistä tunnistamaan. Kahden pienemmän koulun kohdalla koosteen tekeminen tuotti hieman ongelmia, kun halusin tehdä siitä mahdollisimman eettisen oppilaita kohtaan. Jos vastaajia ja päihteitä kokeilleita oppilaita oli jossain koulussa vähän, oli hankalaa tehdä koostetta, josta oppi-

laita ei olisi pystynyt arvaamaan. Näille koulu teinkin suppeamman koosteen oppilaiden tunnistettavuuden estämiseksi.

Päätin tekeväni työstäni tilastollisen tutkimuksen, jotta sain mahdollistettua suuren otoksen. Erilaiset taulukoinnit tein SPSS-ohjelman avulla. Tein monenlaisia ristiintaulukointeja ja tutkin, mitkä tekijät vaikuttaisivat toisiinsa. Tein taulukoista luotettavuus-testit ennen kuin otin ne osaksi opinnäytetyötäni. Tällä tavoin sain luotettavia tietoja eri taustatekijöiden vaikutuksesta päihteidenkäyttöön. Säilytin myös kaikki vastauslomakkeet myöhemmän tarkastelun varalle.

15 POHDINTA

Nuorten päihteidenkäyttö vaikuttaa olevan jatkuvasti ajankohtainen aihe. Se on ollut huomattavaa jo useiden vuosikymmenten ajan, ja tulevaisuudessa se on varmasti yhä yhteiskunnallinen ongelma. Alkoholijuomien kanssa kulkevat lapset ja nuoret ovat osa viikonloppuista kaupunkikuvaa, ja tupakkaa poltetaan kaduilla arkenakin. Ohikulkevat ihmiset yleensä paheksuvat näkyä, mutta heillä on kuitenkin melko vähän tehtävissä tilanteen muuttamiseksi. Kuinka tilannetta voitaisiin muuttaa paremmaksi, ja miten lapset saataisiin viettämään lapsuuttaan selvin päin? Tähän on vaikea keksiä toimivaa keinoa, mutta mikäli todellinen tilanne tiedostetaan, voi useampi ihminen yrittää muuttaa tilannetta pienillä muutoksilla.

Omasta lapsesta halutaan uskoa parasta, eikä oman lapsen alkoholinkäyttöä tai tupakanpoltoa uskota helpolla. Vanhemmat saavat usein tietää lapsensa päihteidenkäytöstä paljon sen jälkeen kun lapsen ensimmäinen käyttökerta on tapahtunut. Lapset ovat hyviä peittelemään jälkiään ja osaavat hyvin salata käyttönsä vanhemmiltaan tai muilta aikuisilta. Tästä syystä päihteistä olisi hyvä puhua jo hyvissä ajoin sekä koulussa että kotona. Lapsen tulisi tietää päihteiden vaarat jo ennen ensimmäistä kokeiluaan, sillä jo ensimmäinen kerta voi olla hyvinkin vaarallinen, eikä asioista tietämätön lapsi osaa silloin suhtautua tilanteeseen oikealla vakavuudella. Kuinkahan monen 6.-luokkalaisten vanhempi haluaa uskoa lapsensa kokeilleen jo päihteitä? Tämänkin tutkimuksen tulokset kuitenkin kertovat, kuinka jo tässä iässä 521:sta oppilaasta jopa 103 on kokeillut tupakkaa ja 36 oppilasta juonut itsensä humalaan. Nämä kyseiset oppilaat eivät välttämättä ole ongelmallisia lapsia muuten, vaan joukossa voi olla myös oppilaita hyvine ar-

vosanoineen ja perhetaustoineen. Kuka tahansa lapsi voi sortua päihteidenkäyttöön, eikä etukäteen voi tietää milloin ensimmäisen kokeilun hetki lapselle koittaa.

Päihteistä kertomista ei tulisi jättää vain yhden tahon hoidettavaksi. Vaikka vanhemmasta asiasta keskusteleminen tuntuisi vaikealta, ei valistusta tulisi jättää vain koulun tai jonkin muun tahon kerrottavaksi. Niistä lapsista, joiden kotona päihteistä ei ollut keskusteltu, 16 oli polttanut tupakkaa ja 5 ollut humalassa ainakin yhden kerran. Mikäli nämä lapset eivät olleet saaneet valistusta koulussa, saattoivat heidän tietonsa olla vain peräisin muilta ikätovereilta tai mediasta. Kuten Stakesin vuonna 2000 (Jaatinen 2000: 27- 28) tekemässä tutkimuksessa todetaan, on 7.-luokkalaistenkin päihdetietous hyvin vähäistä, joten vuotta aiemmin tietoa ei todennäköisesti ole senkään vertaa. Näin ollen tiedot päihteistä saattavat olla hyvin suppeita tai jopa vääriä, ja silloin käyttökerrat ovat olleen tavallistakin riskialttiimmat.

Ongelmat näyttävät kasaantuvan helposti samoille oppilaille, jolloin auttamisen tarve olisi erityisen suuri. Huono koulumenestys saattaa aiheuttaa päihteidenkäyttöä tai päihteidenkäyttö saattaa heikentää arvosanoja. Lapset saattavat myös hakea lohtua muihin sosiaalisiin tai psyykkisiin ongelmiinsa päihteistä. Tähän voi ajaa esimerkiksi kouluksiusaaminen, huono itsetunto, perheväkivalta tai muutoin huonot perheolot. Lasten päihteidenkäyttöön tulisi suhtautua aina vakavasti ja samalla auttaa lasta ymmärtämään käytön riskit sekä terveysvaikutukset. Kuka tahansa lapsi voi sortua päihdekokeiluihin, joten jokaista tulisi tarkkailla ja huomioida vihjeet riskikäyttäytymisestä.

Olin työnteon alussa ehdottomasti sitä mieltä, että halusin tehdä tutkimuksen yksin. Tällä tavoin saisin tehdä aikataulutuksen oman mieleni mukaan ja työstä tulisi juuri sellainen kuin itse siitä halusin tehdä. Ajattelin myös välttyväni parityöskentelyyn liittyvistä riskeistä, kuten erilaisista mielipiteistä kokonaisuuksien suhteen, erilaisista työskentelytavoista johtuvista ongelmista tai riskistä joutua tekemään toiselle kuuluvia töitä. Toisinaan kuitenkin kaipasin rinnalleni työskentelykumppania. Ongelmien syntyessä olisi ollut mukava saada parilta apua ja neuvoja. Välillä olisin toivonut selkeämpää aikataulua ja paria tukemaan sekä kannustamaan, silloin kun itse ei olisi meinannut enää jaksaa. Parin kanssa työskennellessä olisin ollut pakotettu hoitamaan osuuteni aikataulujen puitteissa. Kirjoitusurakka olisi myös ollut helpompi, sillä ei olisi tarvinnut raportoida kaikkea itse, vaan sama määrä olisi riittänyt myös kahden henkilön panokseksi.

Opinnäytetyötäni voi tulevaisuudessa jatkaa erilaisilla aiheeseen liittyvillä tutkimuksilla. Mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita aiheelle olisi tehdä samanlainen tutkimus, mutta kasvattaa aluetta tai vaihtaa ikäryhmää joko nuorempiin tai vanhempiin oppilaisiin. Vantaan alueesta voisi tehdä myös tarkemman kuvauksen, jos kouluja saisi tutkimukseen mukaan esimerkiksi puolet enemmän. Tutkimusta voisi jatkaa myös tekemällä siitä laajemmin. Näin ollen vastauksista saataisiin tarkempia ja tietoa enemmän. Aihetta voisi lähestyä myös valistuksen kannalta ja kysyä nuorilta, mikä olisi hyvää ja tehoavaa valistusta, ja millä luokalla heidän mielestään siihen alkaisi olla aihetta.

Toivon opinnäytetyöstäni olevan hyötyä Vantaa Välittää –hankkeelle sekä Vantaan Kaupungille, jotka tekivät kanssani yhteistyötä. Opinnäytetyöni tuloksista voisi olla hyötyä myös muille lasten ja nuorten kanssa työskenteleville ihmisille sekä aiheesta kiinnostuneille henkilöille. Toivon tulosten havahduttavan ihmisiä ymmärtämään lasten päihteenkäytön vakavuuden ja etenkin sen aloittamisen varhaisen ajankohdan. Välittämällä ja päihdetietouden jakamisella voidaan saada osa lapsista siirtämään päihteenkokeiluaan myöhemmälle iälle, ja näin ollen taata edes osittain turvallisempi lapsuuden elinvaihe.

LÄHTEET

Aapola, Sinikka 1999: Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 763. Julkaisuja 9/1999. Helsinki

Aapola, Sinikka 2001: ”Liian varhaisen” ruumiillisen kehityksen ongelma. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 23. Gaudeamus. Helsinki

A-klinikkasäätiö 2000: Päihdekansio. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy

Annala, Tuula – Vuori-Kemilä, Anne – Stengård, Eija – Saarelainen, Ritva 2007: Mielen-terveys ja päihdetyö. Helsinki: WSOY

Coleman, John – Hendry, Leo 1990: The Nature of Adolescence. 2nd edition. Routledge. London

Cork, R. Margaret 1992: Unohdetut lapset. Helsinki: T.A Sahalan kirjapaino Oy

Dyk, Patricia Hyer 1993: Anatomy, Physiology and Gender issues in adolecence. An annual book series volume 5. California

Hallman, Maria – Kannas, Lasse – Tynjälä, Jorma 1992: Tupakka, Tuoppi ja elämisen terveystyyli. Helsinki: Valtion painatuskeskus

Helve, Helena 1993: Nuoret humanistit, individualistit ja traditionalistit. Suomen tutkimusyhteistyö Allianssi Ry, Tutkimuksia ja selvityksiä 1/1993. Gummerus. Jyväskylä

Hirsjärvi, Sirkka - Remes, Pirkko - Sajavaara., Paula 2008: Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy

Huotari, Kari - Törmä, Sinikka – Pitkänen, Sari 2007: Kaupunkipäihdetyön haasteet ja toimintamallit Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskus: Helsingin kaupungin henkintakeskus

Jaatinen, Jaana 2000: Viattomuuden tarinoita. Saarijärvi: Stakes

Jarasto, Pirkko 1998: Kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Jetsu, Timo 1992: Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen. Helsinki: Sosiimedia Oy

Kangas, Ilka – Nikander, Pirjo 1999: Naiset ja ikääntyminen. Gaudeamus. Helsinki

Kemppinen, Pertti 1997: Nuori minänsä vankina 1. Alkoholi, imppaaminen, lääkkeet, huumeet, kielteinen elämä. Kannustusvalmennus. Vantaa

Keskinen, Vesa 2001: Kiirettä pitää. Helsinki: Fagepaino Oy

Kylmänen, Petri 2005: Kun kaikki muutkin. Tampere: Tammer-Paino Oy

Laine, Outi 2002: Psykkinen kehitys. Kouluterveydenhuolto. Duodecim. Helsinki.

Laukkanen, Jaana – Puolakka, Johanna – Pitkänen, Pia 2000: Lapsi ja päihteet. Rovaseudun lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin edistämishanke. Verkkodokumentti. <http://akosote.roiakk.fi/AKOSOTE/hh/toimintamallit/siva_malli/getinfoitemembedded_file_ID=85199.pdf> Luettu 15.11.2008

Leisto, Leila – Tuomikoski-Koukkula, Suvi 2005: Tyttöjä pohjoisen yössä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Metso, Leena – Ahlström, Salme – Huhtanen, Petri – Leppänen, Minna – Eija, Pietilä 2009: Nuorten päihteidenkäyttö Suomessa 1995- 2007. Helsinki: Yliopistopaino

Mönkkönen, Kaarina 1999: Solmusta kiinni. Pohjois-savon ammattikorkeakoulu: Hakapaino Oy

Nurmi, Timo – Rekiaro, Ilka – Rekiaro, Päivi – Sorjanen, Timo 2004: Sivistys sanakirja. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Puuronen, Anne ja Välimaa, Raili (toim.) Nuori ruumis. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 23. Gaudeamus. Helsinki

Rimpelä, Arja – Lintonen, Tomi – Pere, Lasse – Rainio, Susanna – Rimpelä, Matti 2003: Nuorten terveystapatutkimus 2003. Helsinki: Stakesin monistamo

Rimpelä, Arja – Lintonen, Tomi – Pere, Lasse – Rainio, Susanna – Rimpelä, Matti 2002: Nuorten terveystapatutkimus 2001. Helsinki: Stakesin monistamo

Uusitalo, Hannu 1995: Tiede, tutkimus ja tutkielma- Johdatus tutkielman maailmaan.

Juva: WSOY

Vantaa Välittää tutkimuksia. 2009. Hankkeen tutkimustuloksia. Vantaan Kaupunki

Vierola, Hannu 2004: Tupakka- Miehen tietokirja. Helsinki: Hakapaino Oy

Vilkko- Riihelä, Anneli 1999: Psyhyke – Psykologian käsikirja. WSOY. Porvoo

Vuorinen, Kari – Torkkola, Sinikka 1998: Lapsijuopot eduskunnassa ja mediajulkisuudessa. Helsinki: Stakesin monistamo.

Wilenius, Reijo 2002: Miten käy lasten ja nuorten? Helsinki: Hakapaino Oy

Österberg, Esa – Mäkelä, Pia 2006: Alkoholinkäyttö Suomessa. Stakesin erikoistutkijat. Verkkodokumentti. Päivitetty 4.7.2006. <www.paihdelinkki.fi/tietoiskut/111-alkoholinkaytto-suomessa>

14.11.2008.

Luettu

1) Koulu

1

2) Kuinka monta luokka-astetta koulussasi opiskelee?

1-6

5-9

6-9

1-9

Muu, mikä?

2

3) Olen

tyttö

poika

3

4) Mille välille viimeisimmän koulutodistuksesi kaikkien aineiden keskiarvo sijoittui?

alle 6.5

6.5-7.4

7.5-8.4

8.5-9.4

9.5-10

Keskiarvoa ei ole laskettu

4

5) Kuinka paljon rahaa sinulla on käytettävissäsi viikossa?

- alle 3 euroa
- 3-6 euroa
- 7-10 euroa
- 11-20 euroa
- yli 20 euroa

6) Oletko keskustellut vanhempiesi kanssa päihteisiin liittyvistä asioista (Tupakka, alkoholi, muut päihteet)

- Kyllä
- Ei

7) Kuinka monen ystävästäsi tiedät maistaneen tupakkaa?

- ei kukaan
- 1-3
- 4-7
- 8-12
- enemmän kuin 12

8) Kuinka monen ystävästäsi tiedät olleen humalassa?

- ei kukaan
- 1-3
- 4-7
- 8-12
- enemmän kuin 12

9) Ovatko ystäväsi keskimäärin

- sinua nuorempia
- samanikäisiä
- vanhempia kuin sinä

10) Polttavatko vanhempasi tupakkaa?

- Kyllä, molemmat vanhempani tupakoivat
- Toinen vanhemmistani tupakoi
- Ei, kumpikaan vanhemmistani ei tupakoi

11) Onko sinulle koskaan tarjottu tupakkaa?

- Kyllä
- Ei

12) Oletko koskaan kokeillut tupakkaa/käyttänyt nuuskaa tai muita tupakkatuotteita?

- Kyllä
- Ei, (Mikäli vastaat tämän siirry suoraan kysymykseen 16)

13) Minkä ikäisenä kokeilit tupakkatuotteita ensimmäisen kerran?

- 3-luokka syksy
- 3-luokka kevät
- 4-luokka syksy
- 4-luokka kevät
- 5-luokka syksy
- 5-luokka kevät
- 6-luokka syksy

14) Tupakoitko tällä hetkellä?

- En tupakoi
- Olen lakossa tai lopettanut
- Kyllä, harvemmin kuin kerran viikossa
- Kyllä, viikoittain
- Kyllä, päivittäin

14

15) Millä seuraavista tavoista olet viimeisen vuoden aikana hankkinut tai saanut tupakatuotteita?

- Kaverit tarjosivat tai ostivat
- Sisarukset tarjosivat tai ostivat
- Vanhemmat tarjosivat tai ostivat
- Joku muu aikuinen tarjosi tai osti
- Otin kotoa luvatta
- Ostin itse, jos niin mistä
- Varastin

15

16) Oletko koskaan maistanut alkoholia?

- Kyllä
- Ei

16

17) Oletko koskaan juonut itseäsi humalaan?

- Kyllä
- Ei, (jos vastaat tämän voit palauttaa vastauslomakkeesi.)

17

18) Milloin joit itsesi ensimmäisen kerran humalaan?

- 3-luokka syksy
- 3-luokka kevät
- 4-luokka syksy
- 4-luokka kevät
- 5-luokka syksy
- 5-luokka kevät
- 6-luokka syksy
- 6-luokka kevät

19) Miksi joit?

20) Kuinka usein käytät alkoholia?

- Harvemmin kuin kerran kuukaudessa
- Noin kerran kuukaudessa
- Muutaman kerran kuukaudessa
- Kerran viikossa
- Useamman kerran viikossa

21) Millä seuraavista tavoista olet viimeisen vuoden aikana hankkinut tai saanut alkoholia?

- Kaverit tarjosivat tai ostivat
- Sisarukset tarjosivat tai ostivat
- Vanhemmat tarjosivat tai ostivat
- Joku muu aikuinen tarjosi tai osti
- Otin kotoa luvatta
- Ostin itse, jos niin mistä
- Varastin

Kiitos vastauksista!